

MI LESZ BELŐLÜK...???

VIZSGÁLAT GYERMEKOTTHONBÓL KIKERÜLT FIATAL FELNŐTTEK KÖRÉBEN

Szerző: Kele Nikoletta

nikuci14@hotmail.com szociálpedagógia (BA), III. évf.

Konzulens: Dr. Czövek Andrea főiskolai docens

III. helyezés

1.Bevezető

Az Eszterházy Károly Főiskola szociálpedagógus hallgatójaként írom az Országos Tudományos Diákköri dolgozatomat. Tanulmányaim során részletesen tanulhattam az állami gondoskodásban nevelkedő gyerekekről. Személyes tapasztalattal is rendelkezem, mivel édesanyám több mint 20 éve gyermekotthonban dolgozik. Kiskorom óta folyamatos kapcsolatom van az ott nevelkedő gyerekekkel. A nevelők minden nyáron szerveztek egy hetes táborot a csoportjuk számára, ahova engem is magukkal vittek. Együtt aludtam a gyerekekkel és részt vettem velük az összes programon. A tábor végére mindig arra kértek, hogy költözzek be hozzájuk. Az év többi napján is voltak különböző események. Anyukám gyakran ment a gyerekekkel kirándulni, korcsolyázni vagy rossz idő esetén moziba. Örömmel csatlakoztam minden egyes rendezvényhez, ahol fergetegesen éreztük magunkat. Természetesen az évek során változott a csoport összetétele, de nagyon sok gyerekekkel együtt nőttem fel. Az idő múlásával megnőttek ők is és persze én is. Kikerültek az állami gondoskodás rendszeréből a nagybetűs életbe, míg én egy másik városban kezdtem el felsőfokú tanulmányaimat. A gyermekvédelemről nagyon részletesen és sokat tanulhattam. Megismerkedtem az 1997. évi XXXI. törvénnyel, amely a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról szól, illetve a szakmában jártas gondolkodók könyvével. A tapasztalataimat és ismereteimet összegezve kérdések merültek fel bennem. Ezen gondolatok után jutottam el oda, hogy mi lesz azokkal a fiatalokkal, akik gyermekotthonban nevelkedtek. Hogyan hatnak, illetve mennyire segíti az őket érintő jogszabályok és a nevelők elvárásai, nevelése, gondozása. Szüleikkel való kapcsolattartás milyen módon befolyásolta az életük alakulását? Hova jutottak illetve, hogy állják meg a helyüket a mindennapokban? A bennem felmerülő kérdésekre a könyvekben vagy nem találtam meg a választ, vagy csak néhány állítással találkoztam, amelyek csak feltételezések voltak, így a kutatásom során keresem a válaszokat, összefüggéseket, amiket szakmai szemszögből figyelek és elemzek.

Elsőként elméleti áttekintést teszek mindarról, ami az állami gondoskodásban élő gyermekek életével, mindennapjaival összefüggnek. A továbbiakban bemutatom a kutatásomat. Ezek után pedig az általunk felállított két hipotézisemhez kapcsolódó adatokat, eredményeket ismertetem, részletezem, illetve az összefüggéseket vizsgálom. Végül az eredményeket összegzem.

Véleményünk alapján a válaszok visszacsatolást adhatnak a törvény által felállított szabályokról, a nevelők munkájáról illetve a családdal való kapcsolattartás milyenségéről. Reméljük, hogy ha hiányosságokra derülne fény, akkor azokon elgondolkozva illetve a nehézségek esetén valamilyen szintű megoldásokat, véleményeket javasolhatunk abból a célból, hogy az állami gondoskodásba nevelkedett fiatalok élete könnyebb legyen a kiküldés után.

2.Család

„Az anyák és apák (...) egy életre nyomot hagynak bennünk, és nem számít, hogy egész életünkben voltak velünk vagy csak egy napig.”

Nalini Singh

A család fogalmának bemutatása a témánk szempontjából azért fontos, hogy bemutassuk, honnan érkeznek a szakellátásba a gyerekek, fiatalok és lássuk, mit hoznak onnan. Az elkövetkezendőekben szó lesz a család funkciójáról, illetve a családi életciklusokról. Az általam mintául szolgáló fiatalok a család egy adott szakaszából kerültek az állami gondoskodás rendszerébe. A gyerekek a családjukban valamilyen értéket, normát és szerepeket sajátítanak el, ami fontos lesz a későbbiekben a szakellátáson belül.

A **család fogalmának** definiálásával nagyon sok tudományterület foglalkozik, Ha egyszerűen szeretnénk meghatározni a család fogalmát akkor azt, mondhatjuk, hogy a családot más csoportoktól az különbözteti meg, hogy különmemű személyekből áll, akik különböző generációkhoz tartoznak. A család nem új tagok fölvétele által egészül ki, hanem reprodukálja önmagát. (Bodonyi et. al. 2006)

A néprajzi megközelítés a családok három típusát különbözteti meg a házasság szerint. E szerint a monogám, poligám és a poliandrén házasság típusát különböztethetjük meg. (Bodonyi et. al., 2006)

A jogi megközelítés nagy részben családon belüli leszármazási viszonyok megoszlását vizsgálja, így a jelenlegi jogszabályunk szerint egyenes ági rokonságok alkotják a magcsaládot. Ha legalább egy közös rokon van, a felek között akkor oldalági rokonságról beszélünk. (Bodonyi et. al. 2006)

Pszichológiában csoportnak nevezzük a személyekből kialakult együtteseket, amelynél a legkisebb csoport a pár. Köztük szimbolikusan és gyakorlati értelemben is kölcsönös függőség alakul ki, melynek oka, hogy bizonyos szükségleteik individuálisan nem elégíthetők ki. Az elsődleges csoport a család, ami tartalmazza a párt és gyermeket. (hu.wikipedia.org/wiki/Csoport_(pszichológia) 2012.12.18.) Egy család létrejöttéhez tehát szükség van a gyermekre is, vagyis mondhatjuk azt, hogy az első gyermek születésével egy új család is születik.

A szociológiában a család az egy olyan együtt élő kiscsoport melynek tagjait házassági kapcsolat vagy leszármazás, azaz vérségi kapcsolat köt össze. A szülőket és a velük együtt élő nem házas gyermekeiket nukleáris családnak nevezzük. Több generációs együttélésre nagycsalád, míg valamely szülő hiányára a csonkacsalád kifejezést használja a tudomány. (Andorka 2006)

Bármely családról is beszéljünk elmondható, hogy minden esetben **funkciót** tölt be. A család gazdasági funkciója, hogy meghatározott szintű gazdálkodást folytat, a biológiai funkcióján az utódok nemzését, míg a szociális funkció a gyermekek olyan normára,

értékre nevelést értjük, amely segít, hogy a társadalom értékes hasznos tagjává váljon. A társadalomba való beilleszkedés során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, és az elvárt viselkedés módokat. Mások viselkedése is befolyásolja ezt a folyamatot. A gyermek viselkedés módokat tanul, indulatokat szabályoz, megtanulja az érzelem kifejezés formáit, elsajátítja a tárgyakkal való bánásmódot, kialakítja, fejleszti a gondolkodást, önkifejezést, megismeri a konfliktusmegoldás legfőbb eszközeit a szocializáció során. A család az a közeg, ahol az ember felnőtté válása folyik. A család az elsődleges szocializációs színtér. (Kósné, Járó, Kalmár 1982) A gyermek életében az első közösség, amely hatást gyakorol rá, fejlődését elősegíti. (Bagdi 1995)

A család ősi intézmény, amely valamennyi kultúrában létezik. Az egyén és a társadalom között közvetítő kiscsoport, ebből következik, hogy elsődleges közvetítő társadalmi egység. Az elsődlegesség oka az, hogy a legkorábbi életszakasztól hat a gyermekre és a család fejlődése során új és új elvárásokkal fordul a gyermek felé. Az érzelmi kötelékek erőssége pedig érzelmi és viselkedés béli modelleket vés be a személyiségbe, melyet tovább viszünk az életünkben. (Bagdi 1995) Itt találkozunk először az emberi viszonylatokat alakító és szabályzó és-e kapcsolatokban alakuló érzelmekkel, magatartási normákkal, értékekkel. (Kósné, Járó, Kalmár 1982) A család a gyermek nevelését igyekszik a társadalmi normáknak, szabályoknak megfelelően elvégezni, amely lehet spontán illetve tudatosan alakított. A család kettős vezetésű kiscsoport. Hagyományosan az apa a családot kifelé képviseli, ő az úgy nevezet instrumentális vezető. Az édesanya az expresszív-emotív vezető, akinek a fő feladata a családi harmónia az érzelem teli kontaktusok fenntartása, megőrzése és gazdagítása. Mára már ezek a szerepek kiegyenlítődtek. A családon belül nagy szerep a jut a benne élők problémáinak megoldására és itt kevesebb az alkalmazkodási erőfeszítés szükségessége. Ha a fejlődő személyiség nem kapja meg a szükséges támogatást, akkor érzelmileg elbizonytalanodik. Az a család melynek légköre nem megfelelő, más normaszegő kiscsoportok felé taszíthatja a gyereket, melyben deviáns normákat tanul. A család egésze a felnövő gyermek lelki egészségnek döntő tényezője. (Bagdi 1995)

2.1 Családi életciklusok

„A gyermekek fejlődése számára a szülők a családban biztosítják az irányítást, a védelmet, a gondoskodást és a viselkedést illető impulzusokat és határokat.” (Kopp, Berghammer szerk. 2005 17o.) A gyermekben tiszta határvonalak segítik a megfelelő családi funkciók által az önkontroll, az erkölcsi normák, a szükséges korlátok kifejlődését.

Egy család fejlődése szakaszokra osztható, amit Hill és Rogers (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001) nyolc szakaszban különít el. A családváltozásait elsősorban azokra az eseményekre vezetik vissza, amelyek alapvető változásokat hoznak az egész család életében. A gyermek növekedése, fejlődése folyamán változik a család funkciója és a gyermek családjához fűződő kapcsolata. Kezdeti védelemnyújtás és teljes függés állapotát a családon kívüli kapcsolatok bővülésével, a szerzett és spontán hatások differenciálódásával fokozatosan az önállósodás és függetlenedés váltja fel. Serdülő és ifjúkorban, a gyermek élethelyzetétől és egyéni sajátosságaitól függően, egyre inkább a szimmetrikus kapcsolat válik a jellemzővé. Családi és társadalmi tapasztalatok eredményeként, a család fejlődésének, változásának folyamatában alakul ki a világgal és önmagával kapcsola-

tos értékrendszer és formálódik a gyerek magatartása. Mind az erkölcsi, és társas érzelmek és magtartás, mind az intellektuális fejlődés szempontjából igen lényeges, hogy milyen helyett foglal el a gyerek a családi struktúrában. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001) A családban elfoglalt hely tudatosodása fontos szerepet kap az „én” önállósodása és a másoktól történő elhatárolása útján az én tudat alakulásában. (Kósáné, Járó, Kalmár 1982)

Az első szakasz az újonnan házasodottak. Ebben az életciklusban az összehangolódásról, az összezsírozódásról beszélünk. Korai házasság esetén problémaként jelentkezhet, hogy a fiatalok nincsenek felkészülve a házasságra. A két önálló individuum, egymással eltérő házassági modellt, szerepeltvárásokat próbálja érvényre jutatni úgy, hogy közben a másik fél szempontjait is figyelembe veszi, és mindez nehézséget okoz a pár tagjainak. Az alkalmazkodás mellett nehézséget jelenthet a fiatal házások számára a megoldatlan lakáskörülmény is. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

A következő szakasz a csecsemős család. Az édesanya korábbi életmódja teljesen megváltozik, mivel középpontba a gyermeke kerül. Az először szült anyák bizonytalanok, ügyetlenek és elégedetlenek lesznek önmagukkal szemben, illetve gyakran féltékenyek lesznek férjükre és a nagyszülőkre. Az anyák igyekeznek mindent megadni a gyermekük számára és gondolataikban folyton a gyermek jár. Ennek a következménye lehet a krónikus kimerültség, illetve a magányosság mindkét szülő esetében. Az apák kielégíthetetlenek lehetnek a partneri szerepben és ilyenkor előfordulhat, hogy elhagyják a családot. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

A harmadik szakaszt a kisgyermekes család szakaszának hívjuk. Ebben az életciklusban megváltozik a család napirendje. A gyermek óvodába kerül, és az édesanya munkába áll. A gyesen lévő anyák várják a munkába lépés idejét a bekövetkező változatosabb életmód reményében. A munkáltatók nem fogadják mindig örömmel az anyákat, mivel a gyermekük betegsége esetén szabadságra, táppénzre kényszerülnek. A visszailleszkedés olykor nem zökkenőmentes. A nő egy személyben anya, feleség és dolgozó nő újra, így kevesebb ideje jut az otthoni teendőkre. Ennek következményében a férjnek részt kell vállalnia a gyermeknevelésében, a házimunkában. A férfiak ezt presztízvesztésként, családfenntartó szerepüknek csökkenéseként élethet meg, ami nyílt konfliktushoz vezethet. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001) Ezt követi az iskolás gyermeket nevelő család. A kortársaival a közös élmények igénye után vágyik az iskolás. A szülők pedig ekkor válnak újabb gyereket, ami következtében fellép a már meglévő gyermekükben a testvér féltékenységre. (Bagdi 1995)

A serdülőt nevelő család az ötödik szakasz. A pubertáskor a felnőtté válás folyamatának bevezető szakasza is egyben. A szülők általában ragaszkodnak az aszimmetrikus helyzethez, a régi értékekhez. Ilyenkor nagyobb a hajlam a különféle csoportokba való belépésnek, mert itt kapja meg a serdülő azt a visszajelzést, amire vágyik. Fenn áll a veszélye ezekben az esetekben, hogy deviáns rossz társaságba keveredik a fiatal. Számtalan külső és belső átalakulás után megszilárdulnak a kipróbált és bevált szokások is és a károsak is. A személyiség lassan beépül a felnőtt világba. Fontos a család részéről, hogy károsodásmentesen átvezesse a gyermekét az ifjúkorba. Az érett személyiség az önállóság, a tudatosság, spontaneitás és intimitás tényezőiben fejeződik ki. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

Felnövekedett gyermeket kibocsátó családban gyakori, hogy a kibocsátás csak elvi szinten valósul meg. A gyerek szeretne független lenni, de nem tud, mivel anyagilag a

szülőtől függ. Ha sikerül a gyerekeknek elhagyni a szülői házat, akkor leginkább az anyának ez fájdalmat jelent. Üres fészeknek nevezzük, ha már csak a szülők élnek együtt. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

Magára maradt még aktív házaspár elnevezésű szakaszban az előző életperiódussal szoros kapcsolat figyelhető meg. A gyerekek elhagyták a szülői házat, ami lényeges változás a házaspár életében. A munka világába még aktívan dolgozik a férj és a feleség is. Számukra az, hogy ketten maradtak, pozitív és negatív változást is eredményezhet. Pozitív változás lehet, hogy újra megtalálják közösen a boldogságot, a szabadság örömet okozhat számukra, illetve több szabadidejük lesz. Ezzel szemben negatív változás, ha kiderül, hogy nincs egymásnak mit mondaniuk, elhidegülnek egymástól és a háttérben lévő problémák felszínre törnek. Ennek következményében nő a konfliktus és a feszültség. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

Végül az inaktív, öregedő házaspár szakasza következik. A nyugdíjazás ebben az időszakban történik. Az emberek úgy érzik, hogy nincs már rájuk szükség. Az unokákra való vigyázás, hobbi illetve a kiskert, vigasztalást nyújthat az idős ember számára. Ez az időszak a megözvegyülés időszaka is, aminek feldolgozásában a család támogatása segíthet. Az idős korban ekkor megjelenik a magánytól és a haláltól való félelem. (In. Dr. Biró, Dr. Komlósi 2001)

„A családi rendszer változásai maguk is lehetnek sérülékenységet fokozó vagy a stresszhatásokat enyhítő változások.” (Kopp, Berghammer szerk. 2005 171o.) Ha nem birkóznak meg a fejlődés feladataival, akkor a család felbomolhat. A komplex család rendszerének működését befolyásolják a krónikus betegségek illetve a mentális zavarok. Terhelően hat a gyermekekre a kóros családi rendszer. (Kopp, Berghammer szerk. 2005)

3. Gyermek fejlődése

„A személyiség az egyén jellemző viselkedését és gondolkodását meghatározó pszichofizikai rendszerek dinamikus szerveződésének tekinthető.” (Kopp, Berghammer szerk. 2005 145o.) A személyiségfejlődés, valamint a kóros személyiség és a viselkedésmintázatok létrejöttét különböző értelmezési keretek között határozhatjuk meg. A családfejlődéshez hasonlóan a gyermek személyiségnek fejlődése is szakaszos. Ezek a szakaszok és a rájuk jellemző válságok előre megjósolhatóak. Erik H. Erikson a személyiség pszichoszociális keretében nyolc adott szakaszhoz kötődő kritikus feladatot határoz meg. A pszichoszociális elmélete a személyre ható belső és külső hatásokat három részre tagolja testi, lélektani és szociális tényezőkre, ahol az Én, mint e faktorok integrátora jelenik meg. Elméletének fontos részét képezi, hogy minden szakaszban van egy pozitív és egy negatív összetevő, ami a választás szociális interakciójának hatására megy végbe. A kríziseket az élet természetes velejárójának gondolja. A krízis eredménye lehet pozitív és negatív is. Pozitív abban az esetben, ha a személyt gazdagító módon befolyásolja. A krízis következtében létrejehet patológiás egyensúly mely pszichoszomatikus tünetképződéshez, drogfügyasztáshoz vagy devianciához is vezethet. A legsúlyosabb kimenetele a krízisnek a pszichózis valamint az öngyilkosság. A személyiség fejlődés során nyolc egymást követő szakaszt határoz meg, amelyeket célok és feladatok jellemeznek. A kritikus célok és feladatok során bizonyos én-minőségek alakulnak ki. Egy adott szakasz teljesítése azt az érzést kelti az egyénben, hogy a következő szakasz eredményes teljesítésére szintén képes lesz. Abban az esetben, ha egy fejlődési szakasz zavart, akkor a következő szakaszban az egyénnek nehézségei lehetnek. „Epigenetikus megközelítésnek

nevezzük azt a szemléletet, ami szerint az új szakasz épsége részben a megelőző kiteljesedésétől függ.” (Kopp, Berghammer szerk. 2005 153o.) A szakaszok fejlődés-lélektani és patológiai vonatkozásait Erik H. Erikson az alábbi táblázatban összegezte.(1. Ábra)

Csecsemő		
ősbizalom versus Az anyatej hozzáférhetősége Mély alvás A belek ellazultsága Az anya távozása mentes váratlan dühkitöréstől vagy szorongásos reakciótól	bizalmatlanság Szkizoid vagy depresszív vis- szavonultság	Társadalmi intéz- mény vallásos affiliáció
Kisgyermek		
Autonómia versus önkontroll az önbecsülés elvesztése nélkül jó akarat, büszkeség jogos ön érzet jogszerű függetlenség igazságérzet	szégyen és kétség csökkent önbecsülés titkolózás üldöztetés érzet	 gazdasági ethosz
Óvodáskor		
Kezdeményezés versus szeretettel laza jó ítélő erő energikus feladatra kész	bűntudat hiszterikus elutasítás bénultság, gátlásosság tehetetlen túlkompenzáló pszichoszomatikus tünetek moralizálás	 törvény és jog
Iskoláskor		
Iparkodás, tevékenység versus produktivitás feladat teljesítés folyamatos figyelem ismétlés, gyakorlás eszköz használat	kisebrendűségi érzés elégtelenség érzet középszerűség visszahúzódság, önkorlátozás beszűkülés konformitás	 technológiai ethosz
Kamaszkor		
Identitás versus idealizmus azonosulás és integráció bizalom tisztelet	szerep diffúzió pszichotikus epizó- dok szexuális indentitása szélsőséges azono- sulás	 ideológia és arisz- tokrácia
Ifjúkor, korai felnőttkor		
Intimitás versus elkötelezettség önfeláldozás kompromisszum készség szexualitás, megfelelő nemi kapcsolatok	elszigetelődés önfeloldozás távolságtartó maga- tartás személyiség zavarok	 erkölcsi érzék
Felnőtt kor		
Alkotóképesség versus a következő generáció létrehozása, felnevelése produktivitás és kreativitás	megrekedtség korai leépülés	

	önszeretet hűtlenség	a termékenység ethosza
Idősebb felnőttkor		
Integritás versus meggyőződés a rendről és jelentés teliségről szülők megújult szeretete saját életstílus védelme érzelmi integráltság	kétségbeesés halálfélelem	jótekonyság

13. Ábra Fejlődési szakaszok és társadalmi intézmények Erikson szerint (WW Norton 1968)

Az életszakaszokban jelentkező kritikus feladatokra szükség van a következő szintre való eljutáshoz. (Kopp, Berghammer szerk. 2005) A családgondozó mikor kiemeli a gyermeket a családjából a gyermek fejlődésének egy adott szakaszában teszi ezt. A gondozásba vételnek vannak életkori sajátosságai.

A gyermek számára az első életév rendkívüli jelentőséggel bír. (Bagdi 1995) A gyermekben ebben az egy évben még nem erősödik meg a szelektív kötődés így a gyermek számára nem a személyes kapcsolat elvesztése miatt nehéz, mivel ebben a szakaszban a csecsemő számára pótolható lenne az anya egy hasonló odafigyeléssel, szeretettel közelítő, kizárólagos kötődést biztosító személlyel. A gondozásba vétel során az anya személyének pótolása válik nehézséggé. A szimbiózis megélésének hiányában az én differenciálódása az idő előre halad tával nem tud egészséges módon végbemenni, így a gyermek személyiségfejlődése se tud egészséges irányba elindulni. Az ilyen hospitalizált gyermeknél a kötődés gátolatlan lesz, felnőtt korban pedig asszocialitás lesz jellemző a személyre. A piciknél megfigyelhető még a lelki illetve testi fejlődés elmaradása a kortársaihoz képest. (Kothencz et. al. 2009)

1 és 3 éves kor között alakul ki a gyermeknél a belső tilalom és szabályzó rendszer. Az utánzás spontán beleszővődik a gyerekek játéktevékenységébe, mindennapjaikba. Az utánzás tehát maga nem szándékos és nem is tudatos dolog. Az azonosulás pedig már kettős szálon halad a fejlődésben. Az identifikáció mozgató ereje az anya távolléte által kiváltott félelem. A gyermek ekkor úgy kezd viselkedni, mint az édesanyja, így saját magatartásával igyekszik megszemélyesíteni a szülőt. Ennek következményében sajátjává válik a sokféle gesztus, érzelem mely eredendően az anyjáié, ez a folyamathasonulással zajlik. Közbe a gyermek beleélő és átélő képessége is fejlődik, amit empátiának nevezünk. Az empátia a másik ember mély, árnyalt, érzelmileg azonos hullámhosszon, értelmileg pedig világosan átélt megértését jelenti. Ha ez hiányzik az emberből, akkor nem képes tekintettel lenni környezetére. Az apa szerepének is van jelentősége, ami az azonosulás folyamatába nyilvánul meg, ugyanis az apa a társadalmi viselkedés normáit közvetíti a gyermeknek. Az édesapáknak demonstratív, normatív és irányító funkció vannak. Megjelennek a gyermek életében a külső elvárások, amelyhez a gyermek viselkedésének illeszkednie kell. Ezek a normák korlátozzák és késleltetésre készítetik a gyermek azonnali kielégülést kereső vágyait, kívánságait. A tiltás vagy a parancs a szabályok megtanulását eredményezik, de ezek nem válnak a viselkedés meghatározó értékévé. A büntudatnak meghatározó szerepe a van a pozitív önkontrollban. Ha gyermekben jelentkezik a vágy, akkor először a külső kontrol érvényesül, majd annál a gyermeknél, aki már önmagának mondja, hogy „nem szabad”, a belső tilalom erős. Ha a csábítás

győzne, de ijedten meggondolja magát akkor már a tilalom a belsővé válás útján van. A pozitív önkontrol kialakulása innen már csak egy lépés, amihez a lelkiismeret szükséges. Mindez lehetővé teszi, hogy a gyermek egy esetleges külső büntetőtől óvja meg magát. (Bagdi 1995) 1 és 3 éves kor között mivel már kialakult a specifikus kötődés a szülők iránt, nehézséget okoz számukra a gyermekotthonba, lakásotthonba való kerülés. Az új környezet a kisgyermek számára ijesztően hat. (Balogh 2004) A családjából kiemelt gyereket csecsemőotthonba helyezik el ahol előírás, hogy minden gyermekre egy nevelő nagyobb figyelmet fordítson, de ennek ellenére szabályozzák azt is, hogy ez a személy erős kötődést ne alakítson ki a picivel. Mahler (In. Kothencz et. al 2009) megfogalmazása szerint ez az időszak a gyakorlás fázisa és ekkor fordul a gyermek a külvilág felé, aminek az alapfeltétele a biztos kötődés. A csecsemőotthonokban mivel nem alakul ki egy biztos kötődés a gyermek befelé fordulóvá, visszahúzódóvá illetve szorongóvá válhat. (Kothencz et. al. 2009)

Az óvodáskor háromtól 6-7 éves korig tartó időszak, amikor a gyermek nagy fejlődési változásokon megy keresztül. Az én-tudattal rendelkező gyermek kiszakad, a családból belép az óvodába, ami számára másodlagos szocializációs közeg. Itt is meg tanul alkalmazkodni a gyermek egy másik módon, mint a családjában. Az óvodában új értékrend, norma, szabály rendszer alakul ki. Új szokások is kialakulhatnak a gyermeknél, amire a család befolyásolóan hat. Az érdeklődése széleskörű miközben fokozottabban fordul a valóság felé. A gyermek kutat az ok-okozati függések után, a világ minden kérdésére választ vár. Képzetele az óvodás korú gyermeknek élénk. Három, négy éves korban a mese és valóság tudat még nem különül el, mindez csak az óvodáskor végére valósul meg. Szintén erre az időpontra tehető értékítéletében való szándéknak a kialakulása, ami a kiscsoportos gyereknél nincs még jelen. Háromtól hét éves korig elsődleges tevékenysége a gyermeknek a játék. Játékosan végzi a munkát és a tanulást is. (Balogh 2004) 3-7éves kora között állami gondoskodásba kerülő gyermeknél jellemző a csalódottság érzése, illetve megjelenik náluk a hiányérzet, hisz ekkor már viszonylag stabil kapcsolata szakad meg a szüleivel. A gyermeknél a gyászreakció mélysége és lefolyása attól függ, hogy mennyire volt ambivalens a szülővel való kapcsolata. Az érzelmi zavar magatartási problémaként jelentkezik. E fejlődési szakaszában integrálódik a jó és a rossz én kép és tárgykép, amely biztos kötődési pont híján nem tud megtörténni. A gyermeknél kialakulhat ennek következtében borderline személyiség, illetve antiszociális fejlődés. (Kothencz et. al. 2009)

A gyermek életében a játék tevékenységet felváltja a tanulás, az ismeretei bővülnek, amit egyre több külső élmény alakít. A család biztonságának igénye mellett már a 6. életév körül bekövetkezik a társas kapcsolatok fejlődésének nagy fordulata, melyet át-pártolásnak nevezzünk. A társas viselkedés át-pártolódik a gyerektársakra a vele egykorú gyerekekre. A kortársaival a közös élmények igénye után vágyik az iskolás. A szülők pedig ekkor vállalnak újabb gyereket, ami következtében fellép a már meglévő gyermekükben a testvér féltékenységek. (Bagdi 1995)

Kisiskoláskorban a gyermek tudatában van helyzetével, amikor kiemelik a családjából. Az érzelmi kötődés nehezen tehető át a szülőről a nevelőre. A gyerekek ebben az életkorban bármit megtennének, hogy visszakerüljenek a családjukba, az esetek nagy százalékában még a bántalmazó illetve az alkoholista szüleikhez is. A leválást nehezíti az ambivalens, valamint a büntudattal terhelt kötődés. A gyerekeknek nagy a szeretet

igényük, amelyet közönybe, dacba burkolnak. Állandó konfliktus jellemzi a nevelővel való viszonyukat. (Kothencz et. al. 2009)

A kamasz identitása változásokon megy keresztül. Az identitás maga az önmagáról kialakított testi, cselekvési viszonylat és értéképzetek egysége. Ennek három szakasza van a pubertás korban. Az első, amikor fantáziájában éli át az új képet, ezután ennek a külső kellékeit valósítja meg, és végül az új külsőhöz illő viselkedésmódot gyakorol be. A serdülőkora a biológiai, pszichés átalakulás ideje is. A másodlagos nemi jellegek megjelennek, ami testi szempontból közelíti a gyermeket a felnőtthez. A kamasz célja, hogy felnőtté váljon. Számára úgy tűnik ekkor, hogy minden és mindenki megváltozott, ezért átmenetileg bezárul saját világába. Ez egy önvédelmi visszavonulás, mert így nem jut sem érzelem, sem energia másokra. A gyermek igyekszik önállósodni, de nem találja a helyét a világban. Meg kell dolgozni azért, hogy megértse a világot és önmagát. A küzdelem maga ellen és az új identitás kialakulásáért folyik, nem pedig a szülők ellen. A serdülő igyekszik elszakadni a családtól. (Bagdi 1995)

A serdülőkorú gyerek családból való kiemelésénél figyelembe kell venni, hogy ki kezdeményezte az állami gondoskodásba való bekerülést. Ritkán fordul elő, hogy maga a fiatal kéri az átmeneti nevelésbe vételt. Egyre gyakoribb hogy a kamaszokat állami gondozásba adják a szülők, mivel nem tudják kezelni gyermekeik magatartásbeli problémáit, úgy érzik tehetetlenek. A deviáns életforma is oka lehet a bekerülésnek. A fiataloknál a szülőkben való csalódás illetve a kitaszítottság érzése csak nehezíti a beilleszkedést a csoportba, valamint a nevelők iránti bizalmat is gátolja. Serdülőkorban a gondozásba vétel következménye lehet, hogy a gyermek önbecsülése teljesen romba dőlhet. A kortárs csoportjában keres támaszt a fiatal, amit aztán gyakran galerikben talál meg. (Kothencz et. al. 2009)

4. Nevelési stílusok és hatásai

A szülők nevelési módja meghatározza a gyermek egészséges fejlődését, aminek négy összetevője van: a szülők kapcsolatának kiegyensúlyozottsága és nevelési módjuk összhangja, szeretet és bizalom a gyermek iránt, a gyermek személyiségéhez igazított nevelési módok, és az otalmat nyújtó szülői magatartás.

Ha a nevelő magatartásmódokat, légkört és hatásokat a család emocionális klímája, nevelési rugalmasság és a követelményekre vonatkozó határozottság és erő szempontjából értékeljük akkor **nyolc nevelési módot** találunk Bagdi Emőkére hivatkozva (1995)

Harmonikus nevelésről akkor beszélünk, ha a gyermeket meleg családi légkör és szülői bizalom veszi körül. Az elvárások következetessége erőt és otalmat sugároz a gyermek felé, aki ennek következtében megérti, hogy a szülő érte és nem ellene van. Aktív, jó önkontrollal rendelkező, felelősségvállaló személyiség alakulhat ki.

A liberális nevelésnél hiánytalan az érzelmi légkör. A gyermek és a szülő kapcsolata ebben az esetben bizalom teli és kölcsönös elfogadáson alapszik. A szükséges korlátozás és terhelés nem éri el azt a szintet, melyben a gyermek megfelelő időben átélheti azokat az akadályokat, amelyekkel későbbi felnőtt korszakában találkozni fog. Ebből következik, hogy nehezen tanulja meg az önérvényesítő tendenciák korlátozását. Könnyen sztárkövetővé válhat a gyermek. Önálló kreatív személyiség fejlődik. Mivel elegendő szeretet kap, így képes az érzelmi kötődésre.

Az ambiciózus nevelés szintén meleg családi légkörben zajlik, ahol elegendő terelő támaszt kap a gyermek, biztonságos és kedvező klímában fejlődhet. Problémát a szülők

rugalmasságának hiánya, illetve a zárt áthágtatlan korlátok jelentenek. Az elvárások szigorú nagy erővel viszi a gyermeket új és új teljesítmények elérése felé a szülői követelményeknek megfelelő területeken. Szorgalmas és kötelességtudó lesz a gyermek, akinek a lelkiismeret kontrollja erős.

Végül az utolsó meleg nevelési stílus a túlvédő. Egyoldalúan dominál a gyermek iránti szeretet, a szülői aggodalom gumiketrecbe zárja őt. Nem mer vállalkozni családon kívül semmire, mert mindent a szülők tesznek meg helyette. A családi kötelék biztonságából nem mer kimozdulni, védekező visszavonulás jellemzi. Önállótlan és függő gyermek lesz, aki indulatait elfojtja. Passzív, engedelmes, jó gyermek lesz, aki feszülten lép át a számára sokféle konfliktust rejtő felnőttkorba.

A szülők egyenrangú partnerként kezelik a gyermeket és elvárásai a gyermekhez igazodnak a hideg demokratikus nevelésnél. A gyermek iránti szeretet azonban nagyon nagy hiányosság, amely a gyermekben nyugtalanságot és hiányérzetet képez. Az ilyen gyermek törekvő, és empátikus készsége kevésbé fejlett. Feladatokat könnyen vállal és jól is teljesíti, de a motiváltság hiányzik.

Az egyik legveszélyesebb nevelési mód az elhanyagoló nevelés. Itt hiányzik a szülői szeretet, biztonság és védelem. A korlátozás hiányában pedig agresszív viselkedés alakulhat ki a későbbiekben. Külső és belső normavilág se fejlődik ki teljesen. Kontrollhiány és agresszív hajlama miatt prekiminális személy alakulhat ki, akinél nagy az esély a bűnözővé válásra.

A vasfegyelmes, drilles nevelés jellemzője a merevség és a nevelési elvekhez való ragaszkodás. Megfélemlítés, parancs, büntetés hatására a gyermek fokozottan szorongóvá válik. Azonosulási készségeit a rettegés és a félelem olyan erővel irányítja, hogy ugyanolyan hideg ember válik belőle, mint a szülei. Az agressziót hajlamos maga felé fordítani.

Végül a diszharmonikus nevelés, amit érzelmileg elhanyagolt környezet jellemez. Csekély mértékű a szeretet, nincs biztonságos háttér, valamint terelő és támogató erő. A gyermek állandóan bizonytalanságban és szorongásban él. Ezek következtében hibás személyiség fejlődik ki. (Bagdi 1995)

Felnőtteknél és a gyermekeknél megfigyelhetők **az én egyensúly védelem eszközei**. Az ember törekszik az egyensúlyt megteremteni az életben, legyen szó bármilyen családi körülményről, nevelési stílusról. Ha a saját lelki állapotainkat a környezetnek tulajdonítjuk, akkor kivetés hajlammal beszélünk. Tagadás abban az esetben áll fenn, amikor úgy viselkedik az ember, hogy minden énével az összeférhetetlen dolgokat akarja kizárni, ebben az esetben gyakori a „nem én” kifejezés. Az anuláció tipikus gyermekkori játékkörfordulat, mely tovább fejlődik a felnőttkorra is. Ha egy élményt megfosztunk érzelmi és indulati jelenségeitől, akkor valójában a lényegét vesszük el, és ezzel közömbösítjük, érdektelenné tesszük magunkat; ez az izoláció. Amikor már a lelki ismeret is belép az önszabályzásba akkor alakulhat ki az elfojtás, mint védelmi mód. Végül, de nem utolsósorban az áttolás technikája, amikor érzelmek, vágyak és az indulatok áttolásában két jellemző vonás nyilvánul meg. Az egyik esetben-előnyben részesítjük azokat a tárgyakat, amelyek hasonló funkcióval rendelkeznek, mint érzelmeink, vágyaink. A másik eset, amikor a személy indulatát a pótcselekvés elvezeti, az érzelmet pedig pótolja, ugyanakkor a tett nem követi büntetés. Vannak még én védő technikák, amik a belső konfliktusok elkerülését is szolgálják ilyen a racionalizálás, reakcióképzés és a kompenzáció. (Bagdi 2004)

5. Gyermekvédelem meghatározása

A kutatásom során a mintámat a szakellátásból kikerült fiatalok képzik. Az állami gondoskodásban nevelkedett fiatalok bekerülésének előzményei meghatározóak az életükben. A család életébe való beavatkozás, védelembé vétel, veszélyeztetettség és az átmeneti vagy tartós nevelésbe vétel mind a gyermekvédelem részét képzik. A történelem során a gyermekvédelem nagyon sokat változott, alakult.

A gyermekvédelemben releváns az állam szerepe. Az állam szabályozza a társadalmat, ezen belül a családot illetve a családban élő gyermeket. Normalizáció fogalma egy helyzet, amit a társadalom még elfogadhatónak vagy elfogadhatatlan minősít. (Szöllősi 2003) Ez a nézőpont megjelenik a gyermekvédelemben, amit Parton (In.: Szöllősi 2003) fogalmaz még úgy, hogy „az állam egyik eszköze a polgárok magatartásának szabályozására.” (Szöllősi 2003 79o.) Tehát az állam meghatározza a szülő viselkedését, ami befolyásolja a gyermeket, hisz ezt fogja követni ő is majd felnőtt korában.

A család autonómiájának kérdése a gyermekvédelemben állandó dilemmát jelentett. A szülők saját meglátásuk alapján nevelik gyermeküket és, ha ez nem egyezik a társadalomban elfogadott normákkal, akkor ebbe beavatkozik az állam. Nem egyszerűen a társadalom feletti kontrollról van szó, hanem szülő és gyerek kapcsolatának befolyásolásáról.

A gyermekvédelem története során jól megfigyelhető, hogy a közösség szerepe meghatározó volt évszázadokon keresztül. A közösség látta el a gyermekvédelmi feladatot. Miután a magán és a közügy kettévált, az emberek eltávolodtak egymástól, és nem avatkoznak be egymás magánéletébe. Ha probléma, normától eltérő helyzet áll fenn akkor társadalmi szinten a köznevelésben szabályozzák a helyzetet. Szankciók követik a normától eltérő viselkedéseket, amivel tisztában van minden állampolgár, és mindaddig el is várja ezt, amíg nem az ő életét befolyásolja. (Szöllősi 2003)

„A gyermekvédelmi politika olyan intézményesült politikai program, amely tartalmazza a gyermekvédelemre vonatkozó érvényes közösségi célkitűzéseket, és a célok megvalósítására rendelt eszközöket.” (Szöllősi 2003 85o.) A döntés, meghozatalakor figyelembe kell venni a szakmai csoportok véleményét és a társadalmi elvárást. Nem biztos, hogy minden probléma eljut ilyen szintre, és nem biztos az sem, hogy épp a kívánt eredmény jön létre. Közpolitikai folyamatból függ mindaz, hogy a gyermekek problémáinak kezelése mikor válik állam feladatává. „Nem minden probléma válik közügyggyé, hanem csak azok, amelyek felkerülnek a nyilvánosság, illetve ennek hatására a politika napirendjére.” (Szöllősi 2003 86o.) A döntést befolyásolják a gyermekvédelem történeti hagyományai és a jelenleg működő rendszer.

„A család és az állam közötti viszony jellege szerint **Harding a gyermekvédelem négy történelmileg kialakult típusát** különböztette meg.” (Szöllősi 2003 87o.)

Laissez fair típus esetében a család hierarchiájának rendjébe tartozik a gyermek gondozása és ellátása, illetve a gyermek magatartásának kontrollja. Ebben az esetben az állam beavatkozása csak szigorú körülhatárolt esetekben lehetséges.

Az állami paternalizmus és a gyermekvédelme típus elfogadja, és az állam kényszerítő beavatkozását szükségesnek tartja. Ennél a típusnál a cél, hogy súlyosabb esetekben, mint a bántalmazás vagy rossz színvonalú nevelés esetén, megvédje a gyermeket.

A vér szerinti család és a szülői jogok védelme elismeri, hogy szükség van a beavatkozásra a gyermek érdekében, de fontosnak tartja a család autonómiáját.

A gyermek jogainak érvényesítése a gyermekek felszabadítása, a gyermek jogaira-autonómiáira helyezi a hangsúlyt. (Szöllősi 2003)

A gyermek autonómiája kapcsolatban van a család önállóságával is. Ha beleszól az állam a család életébe, úgy beleszól a gyermek életébe is. A gyermek, a szülők és az állam egy gyermekvédelmi háromszöget alkotnak. A gyermek a családi burokokban él, amit a társadalmi elvárás szerint az állam szabályoz. A korlátozás oka, hogy a szülő veszélyes lehet a gyermekére. A kialakult problémát úgy kellene kezelni, hogy a családot rendszerként értelmezve, az egész rendszerben pozitív irányú változás következzen be. Ha a gyerekeket kiemelik a családból, akkor az a szülők számára is negatív stigma.

A gyermekvédelmi beavatkozások során mindvégig a gyermek érdeke, védelme áll a középpontban. Gyermekre irányul minden tevékenység, azonban az új gyermekvédelmi szemléletnek megfelelően a család rendszerszemléletű megközelítése az alapja a beavatkozásnak. A gyerekekre irányuló közcselekvést a következő táblázatban szemléltetem. (2. Ábra)

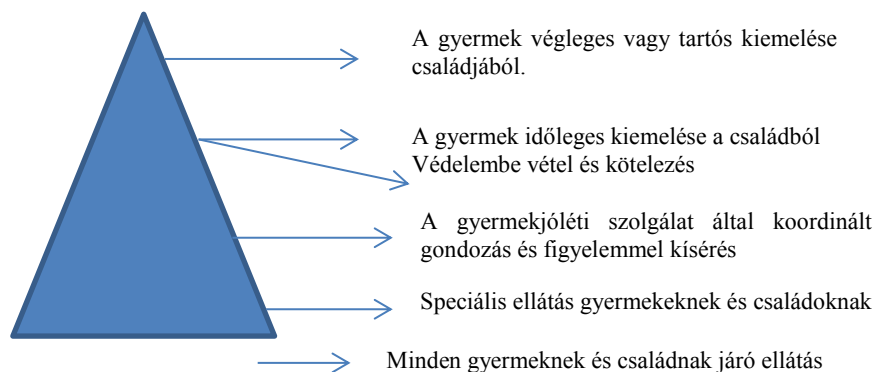
	Normális	Kivételes
Szükséglet-orientált	<ul style="list-style-type: none"> • Közösségi felelősség vállalás. • Tiszteletben a család autonómiája. • Család dönti el, hogy kéri-e a támogatást, szolgáltatást. • Pl.: Bölcsőde 	<ul style="list-style-type: none"> • Minden gyereknek feltétel nélkül részesülnie kell a szolgáltatásból. • Kötelezően igénybe vevő szolgáltatás. • Közzszolgáltatás
Probléma-orientált	<ul style="list-style-type: none"> • Nem kötelező. • Igénybe vettelt a szülő dönti el. • Önkéntesen igénybe vehető. • Problémakezelő szolgáltatás. • Pl.. Egészségügyi szolgáltatás 	<ul style="list-style-type: none"> • Kötelezően igénybe veendő problémakezelő szolgáltatások. • Család autonómiáját nem hagyják érintetlenül. • Különválasztják a szülőt és a gyereket.

14. Ábra

Ha a nevelés, gondozás a normától eltérő akkor beavatkozhat az állam. De hogy mi a normális azt mindig az adott korszakban az adott társadalom határozza meg. Probléma esetén így az állami kontrol lép életbe. A „probléma” kifejezés azt üzeni, hogy a szülők ártanak a gyermeküknek. Ez a kijelentés negatív értelemben definiálja a családot. Végleges megoldás a gyermek kiemelése szokott lenni. A gyermekvédelemben dolgozóknak meg kellene figyelnie, hogy a gyermek fejlődésére milyen mértékben, fokban okoz hátrányt a család. Ma a gyermekvédelemben azt a helyzetet tekintik problémának, amelyet besoroltak a gyermekvédelmi intézményrendszer által kezelendő problémák közé. (Szöllősi 2003)

Gyermekek Jogairól Szóló ENSZ Egyezményt 1991ben ratifikálták hazánkban, négy évvel később 1995-ben hozott változást a magyar családjogban és megszületett a 1997.évi XXXI. törvény, amely a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szól. Az új gyermekvédelmi törvényünk tágabb megközelítésben határozta meg a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerét.(Dr. Filó, Dr. Katonáné Dr. Pehr 2006) Sokan a gyermekvédelmet a családjog részeként értelmezik így az 1997. évi XXXI. törvényt sokan bírálják. 1994-ben az Európai Tanács koherens és integrált családpolitikát javasolt, majd ezt a gondolatát egészíti ki két évvel később a gyermeket szolgáló stratégiai szükségességről szóló közgyűlési határozat. (Szöllősi 2001/4) A törvény alaptézise, hogy a gyermek személyiségének pozitív irányú fejlődése egy kiegyensúlyozott, boldog és szeretetteljes családi légkörben valósul meg. Ennek megvalósulásához az államnak kellő támogatás kell nyújtania a családok számára. Minden lehetőséget meg kell adni a családok számára, hogy a gyermekneveléssel kapcsolatos problémáikat meg tudják oldani és ne kerüljön sor a tartós nevelésbe vételre. (1997.évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról, 7§) „A gyermek a szülőtől vagy más hozzátartozótól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani” (Kothencz et. al. 2009 436 o.) Magyarországon a gyermekvédelmi rendszer működtetése az állam és az önkormányzat feladatai közé tartozik. Három fő feladatot különböztetünk meg. A legfontosabb a gyermek saját családjában való nevelkedésének elősegítése. A következő cél a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése illetve kialakulása esetén a megszüntetése. A harmadik feladata az államnak, hogy a gyermek számára biztosítson helyettesítő védelmet, ha szükséges. (Domszky 2004)

A családok és a gyermek életébe való beavatkozás időpontját és mértékét precízen meghatározni nagyon nehéz. A **gyermekvédelemnek három fontos funkciója** van amelyek a következők: a megelőzés, a beavatkozás, illetve az utógondozás. Herczog Mária (2003, 34o.) mindezt a következőképpen foglalja össze (3. Ábra):

(Herczog Mária 2003)

3. Ábra A gyermekvédelem fontos funkciói

Az ábra jól szemlélteti, hogy a mai gyermekvédelem széles bázisát a megelőzés képezi, és a tetőpontra jelenik meg a gyermek családból való kiemelése.(Herczog 2003)

6. Veszélyeztetettség

10 éves előkészület után 1989. november 20.-án New Yorkban fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése a „**Convention on the Rights of the Child**”. 1990. szeptember 2.-án lépett hatályba az egyezmény, amiben az elvek 54 cikkben vannak megfogalmazva. Ebben a dokumentumban foglalták össze azoknak a jogoknak a minimumát, amelyeket minden államnak, aki elfogadta, biztosítania kell az ott élő gyermekek számára. A gyermek jogairól szóló egyezményt USA, Szomália és Dél-Szudán kivételével minden államban ratifikálták, így a Föld szinte összes gyermekére és fiataljára vonatkozik 18 éves korig. Magyarországon az 1991. évi LXIV törvényben hirdették ki, amely négy évvel később 1995-ben hozott változást a magyar családjogban. „A korszerű gyermekvédelem megteremtésének jogi kereteit hozta létre hazánkban az 1997. évi XXXI. törvény, amely az eddigieknél jóval szélesebb körben építette ki a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerét.” (Dr. Filó, Dr. Katonáné Dr. Pehr 2006, 15 o.) A magyar állam célja, hogy elősegítse a gyermek családi környezetében történő ellátást és nevelést, illetve megelőzze a gyermek kiemelését a családjából.

Az 1997. évi XXXI. törvény megszületése után is dilemma maradt a szakemberek számára, hogy mit is jelent a veszélyeztetettség fogalma pontosan. A mérlegelés nehéz feladat, mivel ha túl korán elszakítják a gyereket a szüleitől, akkor fenn áll a veszélye, hogy lehetet volna segíteni a családon és megoldódott volna a krízis. Ha viszont később kerül a gyermek állami gondoskodásba, akkor több negatív tényező éri a gyermeket. Nagy dilemma, hogy mi számít veszélyeztetettségnek.

Különböző szakirodalmakban különböző megállapításokat találunk arra vonatkozóan, hogy mi a veszélyeztetettség fő forrása. Ha a gondolati keretet le szeretnénk szűkíteni, akkor két elképzelést tudunk megfogalmazni. Az egyik meglátás szerint a probléma a gyermek érzelmi szükségleteinek a kielégítésében van elsődlegesen, ami összefügg szociális és környezeti hatásokkal. Ezzel szemben másik elképzelés azt mondja, hogy elsődleges a szociális és gazdasági probléma és ezek határozzák meg a lelki problémákat. Herczog Mária írásaiiban hangsúlyozza, hogy mindezek együttesen hatnak. A veszélyeztetett gyermeket és a családját komplexen kell kezelni. (Herczog 2003)

A megnevezésről arra lehet következtetni, hogy valamilyen helyzet hátrányos a gyermek számára és ezt meg kell szüntetni. Szöllősi Gábor (2003) két fajta felfogást említ, az egyik a pozitívista a másik pedig a konstrukcionista. A pozitívista gondolkodásmód azt állítja, hogy „ami veszélyeztetettség az veszélyeztetettség” (Szöllősi Gábor, 2003, 77o.) míg a másik felfogás szerint „a veszélyeztetettség, amit a társadalom annak minősít”. (Szöllősi Gábor, 2003, 77o.)

Magyarországon a gyermekvédelemben alapfogalomként jelenik meg a veszélyeztetettség. A fogalom értelmezése nélkül nem érthetőek a gyermekvédelmi intézkedések és azok magyarázatai. A veszélyeztetettségnek általában két csoportját különítik el. A bántalmazás és az elhanyagolás képi a két csoportot, melyek további területekre bonthatók. „A veszélyeztetettség tehát egy nagyon tág kategória. Azt, hogy mi tartozik a fogalom körébe mindig az adott kultúra, társadalmi normák, szokások, családkép határozzák meg. „ (Domszky 2004 37 o.)

Herczog Mária (2003) foglalkozik a **veszélyeztetettség** fogalmával. Többnyire egyet értés mutatkozik abban, hogy a veszélyeztetett gyermek a társadalom által elfogadottnak vélt fejlődéstől eltér, és mindezt magatartásbeli és viselkedésbeli okokról ítélik meg. Ha

preventív célúan közelítjük meg a veszélyeztetettséget, akkor ezeknek a magatartásjegeknek a kialakulását igyekszünk megelőzni. A veszélyeztetés meglétről a lehetséges fennálló okok alapján döntenek.

Vannak olyan gondolkodók, akik négy főcsoportba sorolják a veszélyeztetettséget meghatározó okokat. Ide tartozik a környezet, gyermek személyisége, anyagi okok valamint az egészségügyi okok. Az ok és az okozat keveredik nagyon sok esetben. Herczog Mária (2003) a négy főle kategorizálást az előbbi gondolat miatt se fogadja el, továbbá úgy véli, hogy a regisztrálás nem teszi lehetővé a hatékony prevenció munkát. Ha a regisztrálást úgy értelmezzük, hogy ez támpontot ad a megelőzés és a beavatkozás stratégiájának a kialakításában, akkor a veszélyeztetettség fogalmát annyira kellene szűkíteni, hogy az intervenció célját és irányát meghatározza. Ezen gondolatból következik, hogy a családot, mint egészet kell kezelni. A probléma a családrendszer működésének valamiféle zavara. Ebből következik, hogy a családban jelentkező problémák megoldását a családban, annak környezetében, és a családi kapcsolatokban kell megvalósítani. (Herczog 2003) „A veszélyeztetés meghatározása a törvény szerint olyan emberi magtartás, mulasztás vagy egyéb körülmény folytán kialakult állapot, amely a gyermek testi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja, vagy akadályozza.” (Herczog 2003 183 o.)

7. Gyermekevédelmi gondoskodás

A **gyermekjóléti szolgálat** a gyermek érdekében történő feladatokat, célokat valósítja meg a paragrafusok alapján. A gyermekjóléti szolgálatnak négy fő területet kell ellátnia. A gyermek családban történő nevelését elő kell segíteni annak érdekében, hogy a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról értesüljön a család és igénybe vegye. Tanácsadást szervezhet, vagy ehhez hozzájuttathatja a gyermeket és a szülőket illetve hivatalos ügyek intézésében segítheti őket. A gyerekek számára szabadidős programot szervez, annak hasznos eltöltése céljából, illetve devianciák kialakulásának megelőzése miatt. A másik fő célja a veszélyeztetettség kialakulásának megelőzése. Ezen gondolat alapján észlelő és jelzőrendszert működtet állami szervekkel illetve magán személyekkel. Feladata még hogy az előidéző okokat feltárja és ezek megoldására javaslatot tegyen. A veszélyeztetettség kialakulása esetén családgondozást végez a gyermekjóléti szolgálat családgondozója. A családi konfliktusok megoldására igyekszik, annak érdekében, hogy a gyermek fejlődésében ne alakuljon ki zavar, sérülés. Végül feladata, hogy a családból mégis kiemelt gyerekeket visszahelyezze a családjában. Gyakran sem a család, sem a szociális szakember nem látják át, hogy a krízishelyzet jó esély lehet a változásra, miközben a változás ereje a családban van. Kívülről csak segítheti a családgondozó, de a döntést a családnak kell meghozni. (Herczog 2005)

Általában az elhanyagoló viselkedéssel fenyegető családokban előforduló rizikófaktorok a következők lehetnek: már az apát és az anyát erőszakos cselekedet érte, bántalmazott vagy elhanyagolt volt; egyedülálló különélő szülővel vagy mostohaszülővel él együtt a gyermek; a közömbös, intoleráns vagy túl aggódó nevelés; 21. életévnél fiatalabb anyák körében nagyobb a rizikófaktor, koraszülöttek, kis súlyúak akiket elválasztanak az édesanyjukról több mint 24 órára. A mentális betegségek illetve a szociális problémák is növelhetik a problémák kialakulásának esélyeit. (Herczog 2005)

A **védelembé vételi eljárás** a gyermekjóléti szolgálat javaslatára indul meg. A családgondozó nyilatkozik az alapellátás eredménytelenségének okairól. Védelembé vétel

oka lehet, hogy a gyermek szülője vagy más törvényes képviselője az alapellátás önkéntes igénybevételével nem tudja, vagy nem akarja megszüntetni a veszélyeztetettséget jelentő tényezőket, valamelyik szülő szabálysértést elkövetett el, vagy a rendőrség, az ügyészség, a bíróság bűncselekmény elkövetésével vádolja. Védelembe veszik a 14. életévét be nem töltött gyermeket, aki a nyomozást megtagadja. A gyermekjóléti szolgálat családgondozója megküldi az adatlapot, környezettanulmányt és a gondozási tervet a helyi illetékes jegyzőnek. Véleményt nyilvánít a veszélyeztetettség okairól, javaslatot tesz a kirendelhető családgondozó személyére, illetve a szükséges intézkedésekre.

Nagyon sok szociális szférában dolgozó, gondolkodó írt könyvet a problémás családról és a velük foglalkozott családgondozóról. **Berg, Isoo Kein** (In.: Bagdi 1995) gondolatainak középpontjába a **családorientált megközelítés** áll. A cél tehát a család erősítésével biztosítani a gyermek jólétét. Mindez úgy megy végbe, hogy szülők és a gyerekek kapcsolatát erősíteni kell, amihez fel kell használni a család belső erőforrásait illetve a közösségi források hálózatait is. A problémát, célokat a családdal együtt kell meghatározni így megnő a család saját kompetenciájába vetett bizalom, és képes lesz hatékonyabban működni. A családgondozás során az ok-okozati összefüggést ki kell bontani, hogy a hibás működés felszínre kerüljön. (Berg, Insoo Kim, 1995) Ha ezeket szem előtt tartjuk, akkor ezzel a hozzáállással kevesebb traumát és nehézséget okozunk. Korábban a gyermekvédelemben épp az volt a probléma, hogy a szülővel szemben lépett be egy családba a hatóság képviselője. Ennek következtében nem tudott jó kapcsolatot kialakítani a szülőkkel, hiszen bűnösnek látta őket.

A családgondozó képes lehet segíteni a megoldás meg találásában, abban az esetben, ha a szülők gyengeségei, hiányosságai helyett az általuk megtett és megtehető erőfeszítéseket veszi figyelembe. Tehát a szülőket nem szabad feladatuk ellátására alkalmatlannak látni, mert akkor tényleg kimerítő és hálátlan lesz a munka. A rendszerszemlélet is megjelenik a családgondozásban. Nem személyhez kötöten kell értelmezni a felmerülő problémákat, hanem annak e rendszernek a sajátosságaként, amelyben kialakult. Figyelembe kell venni, hogy a család is állandóan változik, fejlődik, tagjai oda-vissza hatásban állnak. Ebből következik, hogy az állandó egymásra hatás miatt minden apró, egyéni szinten zajló változás az egész rendszert érinti.

Ha a családban fenn áll a testi, érzelmi, értelmi és erkölcsi veszélyeztetettség akkor a gyermeket átmeneti vagy tartós nevelésbe veszik. Nevelőszülőnél, gyermekotthonban vagy bentlakásos intézményben helyezhetik el, és gyámot rendelnek ki. Gyám kirendelésére azért van szükség, mert a szülők felügyeleti joga szünetel az átmeneti vagy tartós nevelés ideje alatt.

Átmeneti nevelésbe vételre tehát akkor kerül sor, ha a gyermek fejlődését a családi környezet veszélyezteti és a veszélyeztetettséget az alapellátás keretén belüli szolgáltatással és a védelembe vétellel megszüntetni nem lehetett. A gyámhivatal által hozott határozat azonnal életbe lép, fellebbezésére való tekintett nélkül. Egyéni elhelyezési terv szerint addig kell biztosítani a nevelőszülőnek, gyermekotthonnak illetve a bentlakásos intézménynek az ellátást, amíg a gyermek családja képessé válik a gyermek visszafogadására. A hatóság folyamatosan figyelemmel kíséri a gyermek és szülő kapcsolatát a szakellátásba kerülés után. Ha szülő a gyermekével nem tartja a kapcsolatot, illetve ha a magatartásán, életvitelén, körülményein nem változtat, abban az esetben a szülő felügyeleti jogának megszüntetéseért a gyámhivatal pert indít el. A gyám tájékoztatása alapján évente felülvizsgálják, hogy a gyermek átmeneti nevelése megszüntethető-e. Meg-

szűnhet, ha az ok már nem áll fenn. Megszűnhet akkor is az átmeneti nevelésbe vétel, ha a gyermeket tartós nevelésbe veszik, örökbe fogadják, nagykorúvá válik vagy a bíróság döntésére a külön élő szülőknél vagy egy harmadik személynél helyezik el.

A tartós nevelésbe vételről is a gyámhivatal dönt. A határozatban, ami azonnal végrehajtható fellebbezési tekintet nélkül. Tartós nevelésbe vételre akkor kerül sor, ha szülő vagy mindkét szülő felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, a gyermeknek egyik vagy mindkét szüleje elhalálozott és nincs felügyeletet gyakorló szülője, illetve ha a gyermek ismeretlen szülőktől származik. Ezekben az esetekben egyéni elhelyezési terv szerint gyermekotthonban, nevelőszülőnél vagy bentlakásos intézményben helyezik el a gyermeket és gyámot rendelnek ki számára. A gyám jelzésére a gyámhivatal évente felülvizsgálja a tartós nevelésbe vételt annak érdekében, hogy elősegítse a gyermek mihamarabbi örökbefogadását, ha viszont ez nem lehetséges, akkor tartós család pótló környezetet. Az átmeneti nevelésbe vételhez hasonlóan megszűnik a tartós nevelésbe vétel is a gyermek örökbefogadásával, vagy a nagykorúvá válásával. Abban az esetben is véget érhet a tartós nevelés, ha a szülő személye és környezete alkalmas a gyermek gondozására, nevelésére.

8. Minden, ami gyermekotthon

*„Az otthon ott van, ameddig ellát vaksötétben két szemünk.”
Roy és Ádám*

A szakellátás rendszerén belül helyezkedik el a gyermekotthon, ahol az általam kutatott célcsoport nevelkedett. Az 1997. évi XXXI. törvény alapján a gyermekvárosok átalakultak gyermekotthonokká, vagy létrehozták ezeket. Speciális gyermekotthonok is létrejöttek a fogyatékos és pszichiátriai betegek számára, de mivel ők nem képzik a kutatásom alapját, így részletesebben nem foglalkozom velük. A gyermekotthon 12-40 fő befogadására alkalmas intézmény, amely önálló lakóegységekből áll. A lakásotthon egy olyan gyermekotthon, amely legfeljebb 12 gyermeknek az ellátást biztosítja családias körülmények között, önálló lakásban vagy családi házban. A gyermekotthon tehát egy otthont nyújtó ellátás az átmeneti vagy tartó nevelésbe vett gyermekek számára. Az átalakulás, akár csak külföldön, nálunk sem ment zökkenőmentesen. Prochaska (In.: Kothencz et. al. 2009) egyes írásaiban kiemeli, hogy a létszámcsökkenéstől nem lett egyszerűbb a helyzet, hisz az új struktúrában új feladatok kerültek előtérbe.

A gyámhivatal egyéni elhelyezési terve határozza meg a gyerekek számára az intézményt ahová elhelyezésre kerülnek. Az elhelyezési folyamat során a gyermeknek fel kell dolgoznia azt a traumát, ami a családból való kiemeléssel érte. Súlyos veszteséget jelent annak a következménye, hogy a számára fontos személyektől el kell válnia. Ebben az esetben sérül a gyermek önértékelése, személyes és kulturális identitása. A nevelők feladata, hogy segítsék a gondozottjuk pozitív önértékelésének kialakítását illetve, hogy megértse ki is ő valójában. A team számára a legjobb mód a cél eléréséhez, a gyermek családjával való kapcsolattartás támogatása, erősítése. (Herczog 2005) Napjainkban a befogadási program alapelvei közé tartozik a szülőkkel való együttműködés, valamint a feladatokba való bevonásuk. A történelem során nem tartották lényegesnek a szülők bevonását, inkább ártó környezetnek vélték őket. (Herczog 2005) Az intézmény együtt

működik a családdal foglalkozó gyermekjóléti szolgálattal, területi gyermekvédelmi szakszolgálattal illetve a gyámhivatallal, annak érdekében, hogy segítse a gyermek visszaszakerülését a családjába. A családi kapcsolattartás sikerességének a következtében megerősödik a gyermek identitása, és ez által megpróbálja elfogadni, megérteni szülei viselkedését. A sikeresen megszervezett kapcsolattartás bizonyítja a gyermek számára, hogy szülei szeretik és ő fontos nekik. A folyamatos találkozás reményét ad a gyerekeknek, valamint segíti a gyermek büntudatának enyhítését, és növeli a család összetartó erejét és szerepére való alkalmasságát. A kapcsolattartás sikertelensége esetén tartós nevelésbe vétel majd az örökbefogadás előterjeszhető. A gyermek vérszerinti családjával, testvéreivel való találkozásnak gyakoriságáról valamint a családjába visszaszakerülésének elősegítése érdekében a gyámhivatal a kapcsolattartásról döntést hoz. Meghatározza a kapcsolattartás formáját, helyszínét és gyakoriságát. (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról 34 §) Herczog Mária (2005) szerint csoportmunkában együttműködést kell megteremteni, előkészíteni. A gyermek és a szülő találkozása folyamatos és időszakos is egyben, ami igazodik a házirendhez és a gyermek tartózkodási helyén valósul meg. (4. Ábra)

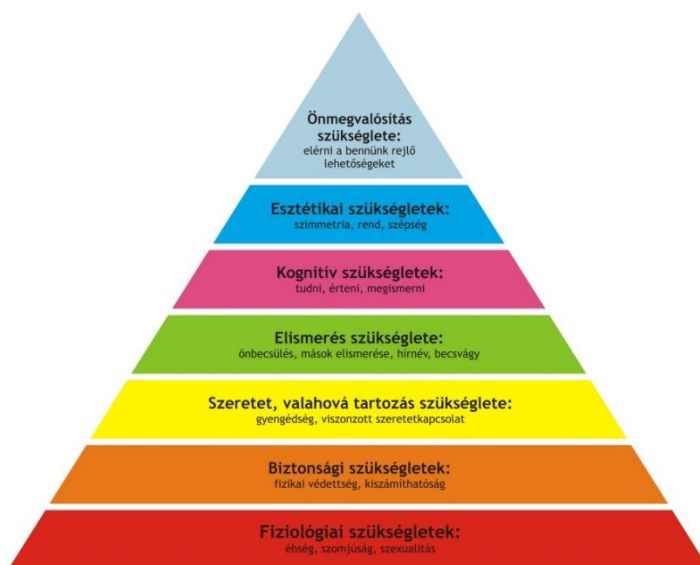
A látogatások eredménye	Működtető	Szülőnél	Rokonoknál	Semleges helyszínen
Előnyök	Könnyen megfigyelhető a családsegítő által. Szükség esetén beavatkozás lehetséges.	A szülő és a gyermek otthonosabban érezheti magát.	A rokoni kapcsolatok fenntartása, a gyermek otthonosabban érezheti magát.	A helyszín kevésbé terhelt érzelmileg mint a szülők.
Hátrányok	Hidegnek személytelennek érezhető. A szülő és a gyermek kényelmetlenül érezheti magát. Meghittség hiánya.	A lakáskörmények és a háztartás problémái esetleg továbbra is megoldatlanok.	A szülők úgy érezhetik, hogy a rokonok család kritikát gyakorol felettük. Néhány esetben kiterjedtebb család nem biztonságos a gyermeknek.	Meghittség hiánya.

4. Ábra Forrás: FIKSZ, könyv a nevelőszülőknek, Család, Gyermek, Ifjúság Egylet, Budapest, 1998)

A gyermekotthonban kulturált és zavartalan környezetet kell biztosítani a felügyelt kapcsolattartás keretén belül. Levelezésre, elektronikus levelezésre, telefonos kapcsolattartásra valamint ajándékozássra, csomagküldésre is lehetőség van. A törvény engedélyezi azt is, hogy a szülője vagy más kapcsolattartásra jogosult hozzátartozója el is viheti a gyermeket legfeljebb két napra, de hosszabb idő esetét is megállapíthatja a gyámhivatal.

Tájékoztatni köteles a gyermekotthon a gyámhivatalt a kapcsolattartás alakulásáról, mivel ha huzamosabb időn keresztül nem valósul meg, akkor a gyermek örökbe fogadható lesz. A gyámhivatal feladatának körébe tartozik a gyermek gyámjának a kinevezése. A szerv irányítja, felügyeli a gyám tevékenységét a feladatának ellátásához pedig a területi gyermekvédelmi szakszolgálat nyújt segítséget. A nevelők feladata közé tartozik felkészíteni a gyermeket a családi életre és az önálló élettervezésre. A törvényi meghatározza, hogy a fiatalok számára segítséget kell nyújtani a sikeres iskolai tanulmányokhoz és valamilyen szakma megszerzéséhez. Biztosítja továbbá a gyermekotthon, hogy az ott élők vallási vagy lelkiismereti meggyőződését szabadon megválaszthassák. Szakmai programba foglalják a nevelési gondozási rendszert, nevelési célt, alapelveket és módszereket. Mára már általános tapasztalattá vált, hogy a szakmai programok csak formálisan meglévő dokumentumok. A nevelők munkáját egyre inkább az életrend és a napi-
rend, a gondozottak akciói, kezdeményezései és az ő spontán reakcióik valamint a főnökeik elvárásai alakítják. (Kothencz et. al. 2009)

Szükségletek, igények és érdekek a gyermekotthonokban. A három kifejezés nem egy definíciót jelöl meg. Külön-külön értelmezhető mind három szó. A gyermek személyisége biológiai, pszichológiai és szociális tényezőkből épül fel. Az egészséges személyiség feltétele a szükségletek kielégítése. A Maslow piramis tagozódása különíti el a szinteket. (5. Ábra) (Atkinson et. al., 2005)

5. Ábra Maslow szükségleti hierarchiája

Forrás: Atkinson-Hildgard-Smith-Nolen 2005, *Pszichológia*, Osiris Kiadó

Legalul található a mindennapi élethez szükséges biológiai szükségletek és a tetején pedig az önmegvalósítás szükséglete. Az egyénnek vannak igényei, ami megmutatja, hogy a szükségletek kielégítésére mikor, milyen mértéken és hogyan van szükség. Egy

gyermekotthonban figyelembe kell venni több gyermek érdekét is és ezek esetleges ütközését. „Az igények tehát érdekként öltenek formát a személyek közötti interakciókban.” (Józsa In.: szocpd_szochalo_mit_tegyünk.pdf 2012.12.19 1o.) Ahhoz, hogy a gyerekek szükséglete, igénye illetve érdeke kielégítődjön jogi és szakmai szabályok járulnak hozzá. Ezek a feladatok az állami gondoskodás ideje alatt a nevelőkre hárulnak. Ha az állami gondoskodásban élők szükségleteit teljes mértékig kielégítik, akkor figyelmű-elismerő nevelői attitűdről beszélhetünk, de ha az ellenkezője valósul meg akkor súlyosan elutasító-elhanyagoló a gondoskodás. A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozóktól implicit módon elvárt az elkötelezettség. Elkötelezetnek, kell lennie szakmája, illetve a gyermek iránt. Észlelnie kell a szükségleteket, amire megfelelő módon reagálnia kell. Verbálisan felszínre kerülő vágyak, kívánságok kielégítése könnyen teljesíthető. A látens problémákat a nevelőknek felszínre kell hoznia mielőtt még súlyosabb probléma nem alakul ki. Mindkét esetben a gyermek szükségleteire reagál, így mondható, hogy munkája szükségletorientált. Az elkötelezettséghez kapcsolódik az intenzitás. Megmutathatja, hogy a nevelő-team milyen mértékben elkötelezett. A nevelők feladata a szükségletek felkutatása, majd közösen, mindenki álláspontját figyelembe véve meghatározni a szükségletet és ennek megoldására irányuló módszereket. Ehhez fontos az összehangolt folyamatos munka a cél elérése érdekében. Információkat a nevelőknek meg kell osztania egymással, hogy munkájuk sikeres legyen. Komplex munkát végeznek mivel a gyermek szükségleteit, család háttérét illetve az intézményekkel való kapcsolattartást is állandóan szem előtt tartják. „A komplexen végzett szükségfeltárás fogalmán tehát azoknak a módszereknek és intézkedéseknek az összehangolt és dinamikus működését értem, amellyel felfejthetővé és okozatilag is érthetővé válnak a gyermekek életkori és egyedi fejlődésének törvényszerűségeiből, esetleges fejlődési eltéréseiből, deficitjeiből, sérüléseiből eredő, többnyire nehezen átlátható pszichés védőfalakkal körbezárt szükségleteik.” (Józsa In.: szocpd_szochalo_mit_tegyünk.pdf 2012.12.19 3o.) A gyermekotthonoknak rendelkezniük kell erőforrásokkal mindehhez. Kutatások mutatják, hogy az intézmények azokra a gyermeki szükségletekre-igényekre reagálnak, amit meghatároz az intézmény célként. Eldönti, hogy mire használja fel anyagi erőforrásait és ehhez igazítja, a gyermek szükségleteit, igényeit, érdekeit.

Meg kell adni a gyermekek számára azt a lehetőséget, hogy kapcsolatot tarthasson a családjával. A kapcsolattartásra megfelelő helyet és időkeretet kell biztosítani. A Maslow piramisba ez a szeretet és , valahova tartozás szükségleti szintjéhez tartozik. Kulturális és sportfoglalkozásokat kell szervezni a gyerekek számára illetve biztosítani kell a lehetőségeket a tovább tanuláshoz. Számítógép használatát engedni kell a gyerekeknek, hogy információhoz jussanak. Sokszínű terápiaik segíthetik feldolgozni a család hiányát vagy a problémák feldolgozását. A finanszírozást a vezetőnek ehhez kell igazítani, hogy biztosítsa a gyermek szükségleteit, ami ahhoz vezet, hogy a gyermek szükségleteinek kikerülése után meg tudja állni a helyét az életben. Nem elegendő csak a programszervezés illetve a tárgyi eszközök biztosítása, szükséges a gyermek pszichés mentális egyensúlya is. Az a gyermek, akit a családjából kiemelnek, vagy elveszti a családját, az érzelmileg sérül. A csoportban dolgozó felnőttek feladata felismerni a problémát, sérülést. A gyermek személyiségstruktúrájában és magatartásjegyeiben találhatók meg ezek a szükségletek. Értelmezni kell a nevelőknek a megnyilvánult viselkedést és a hozott problémát. Meg kell találniuk a beavatkozási pontot, hogy a gyermek rehabilitációjához, illetve az egészséges személyiségfejlődéséhez a lehetőséget biztosítsák. A módszerek helytelen

kiválasztása vagy a folyamat közben nem megfelelő irányba való módosítása csak nagyobb problémát okoz, mint amivel a gyerekek érkeztek a szakellátásba. A módszereknek, eljárásoknak, eszközöknek egyénre szabottnak kell lenniük. Mindenkinek egyéni nevelési gondozási tervet kell készíteni ahol nem szabad csak meg szokott sémákkal, sablonokkal dolgozni.

Eddigiekben már volt szó a szükségletekről illetve az igényekről most pedig az érdekeket mutatom be a szakellátás tükrében. Az érdek megjelenhet csoportszinten, illetve gyermekotthoni szinten is. A feladat az érdekek összegyűjtése összehangolása és megvalósítása. Nem lehet egy gyerekcsoport érdekét a másikéhoz képest alacsonyabb vagy magasabb rangúnak tekinteni. Mindenkinek ugyan olyan joga van érdekeit érvényesíteni. A legfontosabb hangsúly az összhangon van.

Összegezve a szükséglet-orientált intézmény szemléletét elmondható, hogy itt „A gyermek felé közvetített üzenet arról szól, hogy késztetéseit, vágyait, feszültségeit ne zárja belső világába, mert az a környezet számára fontos és érdekes.” (Józsa In.: szocpd_szochalo_mit_tegyünk.pdf 2012.12.19 11o.). Azt a célt kell szolgálni, hogy a gyermekek átélhessék mindazt a figyelmet, törődést, aktivitást, foglalkoztatást, amire aktuálisan szükségük van. Ha mindezek megvalósulnak, akkor lehet sikeres egy fiatal felnőtt kikerülése a szakellátásból. (Józsa In.: szocpd_szochalo_mit_tegyünk.pdf 2012.12.19.)

9. A kutatás bemutatása

A kutatásomban arra keresem a választ, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatalok hogyan tudnak megküzdeni az önálló, felnőtt élet feladataival, és hogy milyen helyzetek megoldására tanultak stratégiát a gyermekotthonban, illetve milyeneket hoznak az eredeti családjukból – ha hoznak ilyet.

9.1.Hipotézisek

A gyermekotthonban támasztott implicit és explicit elvárások befolyásolják a fiatal felnőttek megküzdési területeit.

A bekerülés ideje és a kapcsolattartás minősége meghatározza, hogy a fiatal milyen mértékben követi a családjának mintáit.

9.2.Operacionalizálás

Implicit elvárások:

Implicit elvárásoknak azokat a ki nem mondott elvárásokat nevezzük a kutatásban, amelyeket a nevelők attitűdjéből, reakcióiból a fiatalok elvárásként fogalmaztak meg önmaguk számára. Az implicit elvárások többnyire olyan viselkedési formák, amit nem tanítottak nekik, nem csináltak együtt a nevelőkkel de saját megélésük szerint meg kellett tanulniuk, meg kellett felelni ezeknek. A közösségben éléshez szükséges viselkedési és tevékenységi formák mentén vizsgáltuk az implicit elvárásokat

Explicit elvárások:

Az explicit elvárásokon a jogban megfogalmazott tevékenységeket értjük, valamint azokat, amelyeket a szakmai programok is tartalmaznak. Ezekben, a tevékenységekben a nevelők konkrétan segítettek. A fiatalok által kimondott nevelői elvárások mentén vizsgáljuk ezeket.

Kapcsolattartás minősége:

A kapcsolattartás minőségén azt vizsgáljuk, hogy megvalósul-e a sikeres kapcsolattartás, aminek jellemzője, hogy megerősödik a gyermek identitása és ez által megpróbálja elfogadni szülei viselkedését, bizonyítja a gyermek számára, hogy szülei szeretik és ő fontos nekik. A folyamatos találkozás reményt ad a gyerekeknek, valamint segíti a gyermek büntudatának enyhítését, és növeli a család összetartó erejét és szerepére való alkalmasságát.

9.3.Minta bemutatása

Mintánkat az állami gondoskodásban nevelkedett fiatalok képezik. A mintavételi eljárás a hólabda módszerrel történt. A megkérdezettek további két főnek a telefonszámát adták meg. Minden esetben előzetes telefonos egyeztetésre került sor az interjú helyének és az időpontjának meghatározására. 26 főből 5 főtől visszautasító választ kaptunk, 3 fő az előre megbeszélt találkozáson nem jelent meg, majd keresésünkre későbbi időpontot nem adott meg. 1 fővel egészségügyi okok miatt nem tudtam találkozni.

Végül a mintát 17 fő képi, amiből 10 fő nő és 7 fő férfi. A megkérdezett fiatalok közül 10 fő három éves kora előtt került gyermekvárosba (6 fiú és 4 lány) 8. életév határán 3 fő és kamaszkorban pedig 4 fő került gyermekotthonba, akik lányok.

A kikerülés idejét 3 intervallumra lehet osztani. A 18. életév végén 19 életév elején 6 fő ellátása szűnt meg, 21. életév végén 22. életév elején 5 fő, valamint 24. életév végén 25 életév elején szintén 5 fő lépett ki az önálló életbe. 17 főből 5-nek van saját lakása ebből ketten egy párt alkotnak, velük a saját lakásukban találkoztam. 10 fővel a jelenlegi albérletében, 2 fővel a régi gyermekotthonukban került sor az interjúra.

9.4.Mérőeszköz bemutatása

Strukturált interjút használtunk mérőeszközként. Előre meghatározott kérdésekkel mentem a 17 fő fiatalhoz.

Az interjú öt kérdéscsoportot tartalmaz.

- I. Bevezető kérdéssor. Ezzel igyekeztem ráhangolni a beszélgetésre az interjúalanyokat.
- II. Tapasztalatok, napi rutin, és olyan tevékenységek megismerése, amelyben segítséget kaptak a fiatalok a gyermekotthonban
- III. Kapcsolat a szülőkkel (itt szükséges volt kétféle kérdéssor, mert azoknak a fiataloknak, akik korán kikerültek a családból, nem lehetnek emlényeik a családban töltött időkből)
- IV. Kapcsolattartás a szülőkkel
- V. Az önálló élet a gyermekvédelem rendszeréből való kikerülés után

Az interjú bevezető kérdéssel kezdődik, ezután direkt kérdés következik majd mélyítő, pontosító, irányító kérdéseket fogalmaztunk meg. Zárt kérdésre igen választ egy nyitott kérdés követette.

Nagyon sok esetben érzelmileg erősen érintette a fiatalokat az interjú. Voltak olyan válaszadók is, akik egy-egy kérdésre az érzelmi érintettség miatt nem is szerettek volna válaszolni. Az interjúk végén elmondták, hogy nagyon sok érzelmet váltottak ki belőlük a kérdések. Elmondták, hogy ebben a témában valójában nem beszélnek senkivel. Kivételes alkalomnak számított, hogy a családjukról beszéltek. A párkapcsolatban élő fiatalok megdöbbenésükről számoltak be a végén, hogy olyan válaszokat adtak, amiről még párjuk sem tud. Strukturált interjút használtunk, hogy legyenek a válaszok elemezhetőek. Az előre meghatározott kérdések által mérhetővé válik a kutatás. Voltak olyan esetek ahol több kérdés feltevésével jutottam el a válaszokhoz.

10.A gyermekotthonban támasztott implicit és explicit elvárások befolyásolják a fiatal felnőttek megküzdési területeit

Az általunk felállított hipotézist a strukturált interjú elemzése révén vizsgáljuk. A kérdésekre adott válaszok sok esetben látens módon tükrözik a feltételezésünket. Az implicit és explicit elvárásokat a tevékenységeket vizsgálva állapítottuk meg. Az implicit elvárások esetén a közösségben szükséges viselkedési és tevékenységi formák mentén vizsgáltuk a válaszokat. Az explicit elvárásoknál a jogban megfogalmazott tevékenységeket valamint olyanokat néztünk, amibe a nevelők konkrétan segítettek.

Az implicit elvárásokat és ehhez kapcsolódóan a fiatal felnőttek megküzdési területeinek összefüggését bizonyítjuk be elsőként.

Az implicit elvárások esetében többnyire olyan viselkedési formák valamint tevékenységi formák kerültek felszínre, amit nem csináltak együtt a nevelővel, de saját belátásuk szerint meg kellett tanulniuk.

Ebbe a kategóriába sorolható a felnőtt **tisztelete**. 17 fő 38-szor említett olyan mondatot, ami a felnőtt iránti tiszteletét tükrözi. Egy női válaszadó azért tiszteli nevelőjét, mert „felnevelt”.

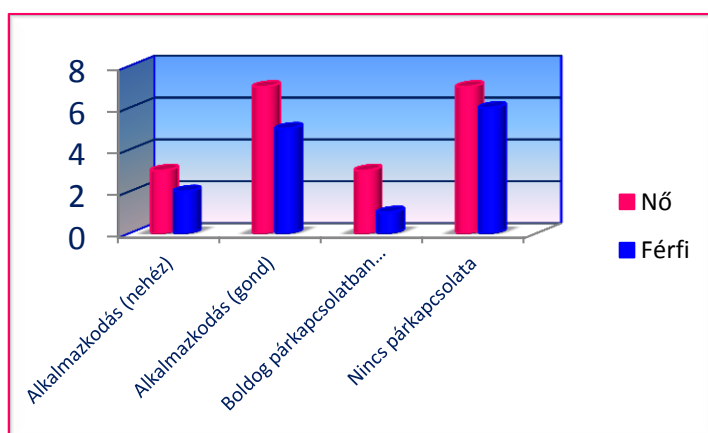
A gyermek **feltárulkozása** az implicit elvárások rendszerébe tartozik. 17 főből 12 fő beszélt arról, hogy a nevelőkkel sokat beszélgettek. 6 válaszadónál összesen 8 alkalommal került említésre, hogy családjáról beszélt a felnőtteknek. „Elmondtam nekik, hol nőttem fel.” mondat tükrözi a legjobban az állításunkat. „Nevelőktől kértem segítséget.” „Nagy segítségre voltak nekünk.” mondatok tartalmazzák, hogy lelki problémáról 12 főnél 24-szer tesznek említést. Lelki problémáik, és a családjukban történt események megoldására csak olyan esetben kerülhet sor, ha a gyermek ezt elmondja. 12 fiatal felnőtt említette, hogy „segítettek”. Ebből következik, hogy megoldás született a problémáikra tehát megosztották azt. „Bármilyen nehézségem támad, az életben a nevelőkre bármikor számíthatok.” mondat hangzott el egy lánytól, ami alátámasztja az előző állításunkat. 12 főből 11 fő lány és 1 fiú. A maradék 5 főből csak 1 fő lány és 4 fő fiú van, akik nem nyitak meg nevelőiknek. Egy fiú a következő szavakkal fogalmazta meg mindezt „Több bizalmat kell befektetni a nevelők részéről a gyermekekbe.”

A lakásotthon rendjéhez **alkalmazkodniuk** kellett, illetve kirándulások, mozi látogatások alkalmával alkalmazkodni kellett a szabályokhoz. A 12 fiatal tesz említést arról, hogy családjában alkalmazkodási nehézségek voltak. Milyen módon lehet egy olyan

csalásban alkalmazkodni ahol az anya vagy az apa alkoholista? 11 fő számolt be arról, hogy valamelyik szülege alkoholista volt. „Édesapám alkoholista volt.” mondat 9-szer hangzik el. Minden gyermek valamilyen módon alkalmazkodott ehhez. 9 fő beszélt arról 3 esetben, hogy emiatt nem járt iskolába vagy sokat csavargott, nem járt időbe haza. A 11 fő azt is elmondta, egy lány szavával élve, hogy „Én másképp akarom csinálni, mint a szüleim. Én nem leszek olyan.” A megkérdezett fiatal felnőttek arra a kérdésre, hogyan emlékeznek vissza az állami gondoskodásban eltöltött évekre 12 fő említte, hogy „Nehéz volt alkalmazkodni mindenkihez.” 3 fő nő és 2 fő férfi az-az összesen 5 fő említette azt, hogy számára nem jelent gondot az alkalmazkodás. 12 főből 12 fő említette azt, hogy „Megtanultam alkalmazkodni.”. Egy fiú részletesebben mesélt minderről. Tőle tudtuk meg, hogy alkalmazkodni kellett a többi társához, akivel együtt nevelkedett illetve a felnőttek elvárásaihoz.

Egy testvérpár tett említést arról, hogy arra tanították őket a nevelők, hogy nehézség esetén **küzdjenek a céljukért**. A testvérpár női tagja a következőket említette „Megtanultam, hogy mindent el lehet érni, amit csak akarsz.” A fiútestvér a következő mondatot 5-ször is elmondta, hogy „Nincs lehetetlen csak tehetetlen.” A 2 fő fiatal felnőtt 19-szer is tett hasonló kifejezést az interjú alatt.

Az implicit elvárások valóban meghatározzák, a fiatal felnőttek megküzdési területeit a válaszaik ezt a feltételezésünket bizonyítják. Elsőként az alkalmazkodás és a párkapcsolati nehézségek közötti összefüggéseket ismertetjük. Bizonyítható, hogy kapcsolat van köztük. 5 fő említette, hogy az alkalmazkodás nem jelent gondot számára addig 4 fő él boldog párkapcsolatban. 5 főből 3 nő és 2 férfi volt. A 4 főből 3 nő és 1 férfi. Boldog párkapcsolatban élő férfi szintén a kutatásunk mintáját képző nővel él együtt. 4 fő közül egy fő él házasságban. 12 fő számára jelent az alkalmazkodás nehézséget addig 13 főnek nincs kiegyensúlyozott párkapcsolata. 2 fő férfi és 1 fő nő, akik azt mondták az egyik válaszdó szavával élve, hogy „se veled, se nélküled” kapcsolatban él. 5 fő nő és 4 fő férfi, akinek nincs „szerelme”. Az alkalmazkodás és a párkapcsolat közötti nexust a következő oszlop diagram szemlélteti. (6. Ábra)

6. Ábra

12 főből 5 fő említette azt „nem tudok úgy ragaszkodni”. 6 fő pedig azt mondta, az egyik fiú szavával élve határozom meg ezt, is mint az előző kategóriát is, hogy „nem könnyű megtalálni a megfelelő személyt”. 1 fő azt is említette „nem számíthatok senkire”.

A családalapítás 1 férfi és 3 nő esetében merült fel, de az állami gondoskodás ideje alatt a családalapítással kapcsolatban csak 1 fő beszélgetett a nevelőjével. A 4 fő, akinél felmerül a családalapítás kérdése, most is boldog párkapcsolatban élnek. „Nem volt téma a családalapítás.” és hasonló mondatok 26-szor hangzanak el 12 fő esetében.

17 főből 15 fő adott nemleges választ arra a kérdésre, hogy „ahhoz, hogy a munka világában megálld a helyed kaptál-e segítséget az intézményben”. Minden esetben megkértük őket, hogy beszéljenek a munkahelyükkel kapcsolatos tapasztalataikról. 17 fő mondta azt, egy válaszadó gondolatával élve, hogy „Munkahelykeresés az nagyon nehéz volt.” 10 fő gondolja azt, hogy a munkahely megtartása is nehéz. Mindkét állítást 6 fő említette. A munkahely megtartásának nehézségét kettő okban látják a fiatal felnőttek. 2 fő említette, hogy „mikor ott leépítés volt elküldtek”. 8 fő a „beilleszkedést” említette. 6 fő részletesen beszélt erről a témáról. Egy fiatal férfi gondolata foglalja össze a másik 5 fő véleményét így az ő mondatait ismertetjük. „Beilleszkedés szerintem nagyon nehéz. Ne viselkedjek a munkahelyemen úgy, mint egy állami gondozott. Az emberekben az állami gondozottakról negatív kép él. Az állami gondozottakról kialakult kép, hogy hülyék, nincs családjuk, lazák, bűnözők. Többször tapasztaltam. Többször mondták.” A 6 fő azt is elmondta, hogy nehézség számukra elviselni mindent, azaz nem tudnak alkalmazkodni a helyzethez. Arra kérdésre, hogy „gondold végig, hogy az önálló életben milyen kihívásokkal találkozsz szembe magad” 15 fő említette a munkahelyet.

„Amikor szembe találod magad egy kihívással milyen jellegzetes reakcióid vannak” kérdésnél 4 fő utalt a káromkodásra. 13 fő arról számolt be, hogy inkább átgondolja a helyzetet. Az implicit elvárásoknál jelentkező illem követelése itt jól tükröződik, hogy kihíváskor csak 4 fő káromkodik.

12 főből 2 fő említette meg, hogy az állami gondoskodás ideje alatt „megtanultam, mindent el lehet érni.” 10 fő hasonló gondolatokról nem tett említést. 17 főből 17 fő mondta azt, hogy jobb, hogy állami gondozott voltam, mint, hogy otthon kellett volna felnőni. 2 női válaszadó szavaival élve „Én örülök, hogy állami gondozott voltam.” „Nekem intézetben jobb volt a helyzetem mintha otthon a szüleimnél laktam volna.”

1997. évi XXXI törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról szóló törvény rendelkezik arról, hogy az állami gondoskodásból kilépve a fiatalok otthontermelési támogatásban részesüljenek. Az otthontermelési támogatás segítséget nyújt abban, hogy a fiatalok kikerülve a szakellátásból telekhez, saját lakáshoz vagy albérletre jussanak. A törvény alapján ezt az összeget igényelhetik a fiatalok bérlet díjának kifizetésére. Valójában 8 fő mesélt arról, hogy albérletre nem kapták meg a pénzt. 8 főből 3 lány 5 fiú. Az egyik lány felháborodtam mesélt minderről. „Ki kellett nyomtatni a törvényt, hogy az otthontermelési támogatást felhasználni mire lehetséges. Albérletbe akartam menni és úgy felhasználni a pénzt. Azt mondták, arra nem lehet, mert kidobom a pénzt.” 8 főből 8 fő beletörődött ebbe, nem küzdöttek a céljukért. Ebbe a 8 főbe nem tartozik bele az a 2 fő aki „nincs lehetetlen csak tehetetlen” gondolatait hangsúlyozta az interjúk alatt. Mindkét fiatalnak saját lakása van. Továbbá 4 fő lánynak é 1 fő fiúnak van saját lakása. Összesen 7 főnek van saját ingatlana. 7 főből 2 fő egy párt alkot, így közös otthonuk van. 2 főnek pedig olyan lakást vásároltak, ami nincs télsítve. Az egyik lány a

következő képen nyilatkozott ezzel kapcsolatban. „Olyan ingatlant vásároltak, ami nincs télisítve. Télen meg kell oldanom, hogy valahol lakjak Valahogy mindig meg kellett oldanom.” Ez a 2 fő jelenleg albérletben él. Összességében elmondható, hogy a 7 fő, akinek saját lakása van abból 2 fő egy párt alkot, 2 főnek nincs télisítve a lakása, 1 fő jelenleg Hollandiába dolgozik, és saját lakását kiadja tehát csak 4 fő él saját lakásában. 13 fő él jelenleg albérletben ebből 7 fő lány és 6 fő fiú. Ebben az esetben 3 fő lány 6 fő fiú, aki azt mondta, hogy „albérletből albérletbe járunk”. Nem küzdenek állandó albérletért illetve saját lakásért. Az állam által nyújtott otthonteremtési támogatásból egy lány szavaival élve csak „Kukutyinbakonyán” tudna házat vásárolni, de ott pedig nincs munkalehetőség számukra.

Az explicit elvárások a szakmai programokban és a jogszabályokban is megtalálhatóak. A vizsgált szakellátásból kikerült fiatalok interjújából következő elvárásokra derült fény. A strukturált interjúban kérdések szerepeltek az állami gondoskodásba való bekeverüléssel kapcsolatában. A kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy a gyermekotthonok állapota nagymértékben különbözik a fiatalok otthonaitól.

A megkérdezett 17 főből 14 fő gondolja úgy, hogy a szakellátás színvonala jobb, mint családjuké. Ide tartozik az a 6 fő is, akik csecsemőotthonokban nevelkedtek, de később volt módjuk megismerni a családjukat. „Minden adott volt a gyermekotthonban.” hangzanak el hasonló gondolatok az interjú során. 14 esetben a családoknak a lakásában nincs bevezetve a víz és a WC sincs bent. A gyerekeknek kútra kellett kimenni, ha fürdeni szerettek volna.

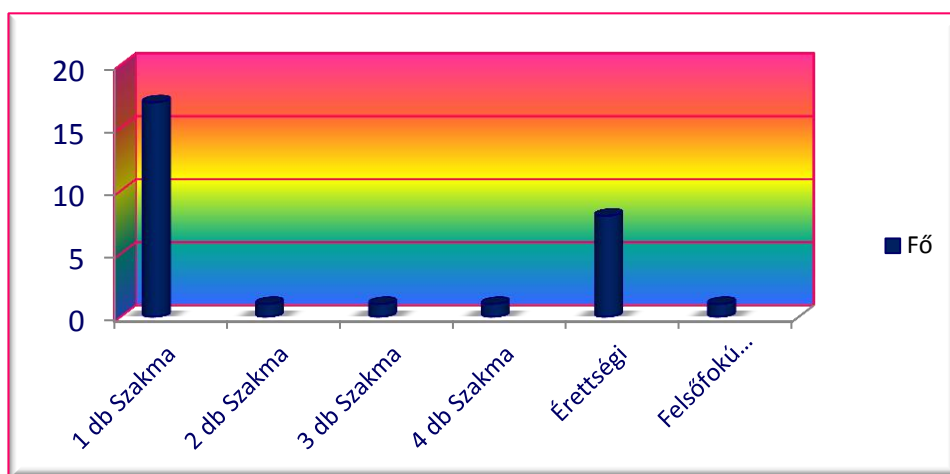
Egy testvérpár részletesen mesélt arról, hogy hetente kétszer de maximum háromszor fürödtek 14 főből 10 említette, hogy a nevelők minden este elmondták nekik, hogy menyjenek zuhanyozni. Ebből következik, hogy elvárták a nevelők, hogy a **személyes higiénijuk** megfelelő legyen.

17 fő mesélt arról, hogy a csoportjuknak volt egy mosógépe és ott mosott mindenki. Egyszerre akár több gyermek ruháját is kimosták. „Megtanultam mosni” mondat 17 főnél hangzik el 19szer. Továbbá „Nekünk kellett takarítani” tartalmú kifejezések 17 fő esetében 26-szor hangzott el. Minden nap volt, aki a folyosót, konyhát, WC-ét, fürdőt takarította. Az igazságosság és a nyomon követhetőség érdekében táblázatot készítettek a nevelők és a gyerekek együtt megbeszélték, ki melyik nap melyik feladatot vállalta. „**Megtanultam tisztán élni.**” és „Meg tanultam rendet rakni magam körül.” mondatok jól reflektálják a nevelők elvárásait. Releváns az is, hogy „**Meg tanultam főzni.**” mivel minden fiatal elmondta az interjú során. Volt olyam fiatal férfi ki 6-szor is elkezdett beszélni a főzésről. Tőle részletesen megtudtuk, hogyan tanulnak meg főzni az-az mik a nevelők elvárásai. Az adott napon a konyhás feladata, hogy mosogasson és segítsen a főzésben a nevelőknek, de bárki bármikor saját akaratából vagy kérésre segíthet. A főzés kapcsán tudtuk meg, hogy segítettek a fiatalok a gondozóiknak a zöldségek pucolásában, hús vágásában vagy épp sütésben.

A legtöbbször említett explicit elvárás a **tanulás volt**. Az összes megkérdezett fiatal felnőtt minimum 3 alkalommal is beszélt erről. 3 fő említette meg azt, hogy minden tárgyi feltételt biztosítottak számukra. „Füzet, táska, füzet, radír.” mondat mutatja ezt. 4 fő említette, hogy önállóan tanult, még 12 fő mondta, hogy tanultak vele és mindig kikérdezték őket. Az ösztönzést mind a 17 fő megemlítette. A csoportvezetők intézték a továbbtanulási papírjaikat, erről számolt be 3 fő. Elmondták azt is, hogy ennek ellenére az összes felnőttől folyton hallották, hogy”Suli, suli, suli.” „Folyamatosan ezt hajszolták

nekünk.” , „Sulykolták belénk.” . A megkérdezett 17 fő fiatal felnőttből mindenkinek van szakmája, 8 fő érettségivel rendelkezik. 1 főnek 2 szakmája, 1 főnek 3 szakmája, 1 fő kivételesnek számít, mivel 4 szakmája is van. Ezen kívül az egyik lánynak van felsőfokú szakmai végzettsége, és egy fiú elkezdte főiskolai tanulmányait, amit még nem fejezett be, de tervei között szerepel a diploma megszerzése.

Az iskolai végzettségeket a következő oszlopdiagram szemlélteti.(7. Ábra)

7. Ábra

A hipotézisem miszerint a gyermekotthonban támasztott implicit és explicit elvárások befolyásolják a fiatal felnőttek megküzdési területeit ez az explicit elvárások területén is igazolható.

Az explicit elvárások között szerepelt a takarítás, ami nem jelent gondot a fiatal felnőttek mindennapjaiban. Az interjú önálló életvezetésre vonatkozó kérdéssorában a megkérdezett 17 főből arra a kérdésre, hogy, hogyan telt a napja, 13 személynél hangzottak el rendrakáshoz kapcsolódó kifejezések. 6 esetben mondták azt, hogy „Takarítottam.” de volt 4 olyan esett, amikor ép érkezésemkor mosogattak. Elmondták a fiatalok, hogy ez nem jelent számukra nehézséget, problémát. 5 esetben hangzott el, hogy „Megtanultam mosni, takarítani, háztartást vezetni.” 17 főből 17 főnek a főzés nem jelent akadályt tudtuk meg az interjú folyamán.

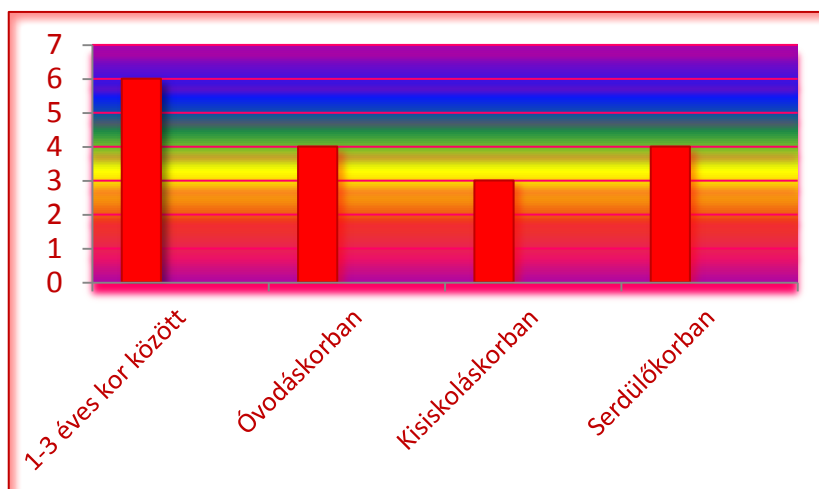
Az implicit elvárások és a fiatal felnőttek megküzdési területei közötti összefüggésnél fényt derült arra, hogy probléma számukra a munkahely találása, ha mégis sikerül, akkor a fizetésük kevés és a munkahely megtartása sem könnyű feladat. Hangsúly ebben az esetben a kevés fizetésen van, mivel ebből kell gazdálkodniuk minden nap. 14 fő beszélt arról, hogy „sikerül” kijönni a fizetéséből még 3 fő kicsit nehézkesen, de megoldja. Az interjú során kiderült 9 főnél, hogy az állami gondoskodás ideje alatt megtapasztalhatták, hogy kell a pénzzel takarékoskodni. A férfi válaszadók többször említettek pénzzel, takarékoskodással kapcsolatos mondatokat, mint a női válaszadók.

Ha a kikerülés időpontját és a megküzdési területeket figyeljük meg akkor elmondható, hogy nincs köztük összefüggés. Mindegy, hogy hány éves korában kerül ki, mert ugyan úgy nehézség a fiatal számára a párkapcsolat, munkahely vagy a lakhatás. Könnyedség mindenkinek a főzés, takarítás és 14 főnek a pénzzel való gazdálkodás.

11.A bekerülés ideje és a kapcsolattartás minősége meghatározza, hogy a fiatal milyen mértékben követi a családjának mintáit

A bekerülés ideje a kapcsolattartás minősége meghatározza, hogy a fiatal milyen mértékben követi a családjának mintáit. A bekerülés idejét vesszük alapul, és ehhez kapcsoljuk a strukturált interjúban felelet kérdéseket, amik az interjú III és IV szakaszában a családra vonatkoztak majd ugyanazok a kérdések visszaköszöntenek a végén az egyénre vonatkozóan.

A bekerülés időpontját főkre lebontva a következő oszlopdiagram szemlélteti.(8. Ábra)

8. Ábra

6 fő ebből 3 fő lány és 3 fő fiú, aki 1-3 éves kor között került állami gondoskodásba. Mind a 6 fő elmondta, hogy csecsemőotthonban nevelkedtek 3 éves korokig, utána Sátán található gyermekvárosban éltek kisiskoláskorukig, ahonnan a miskolci gyermekotthonba kerültek, és itt kikerülésig nevelkedtek.

Náluk a kapcsolattartáshoz kapcsolódó kérdéseknél az első kérdésünk az volt, hogy „találkozott-e valaha szüleivel?” 6 főből 6 találkozott az állami gondoskodás ideje alatt szüleivel. 6 főből 5 szeretne volna látni szüleit. 1 fiú a következő képen fogalmazott. „Természetesen tudni akartam kik a szüleim.” 6 főből 5 egyformán mesélt az első találkozásról a szüleivel, ami mindenki esetében a serdülőkor végén valósult meg. 5 főből 3 fő (1 lány és 2 fiú) csak az édesanyjával találkozott. 2 fő (1 lány és 1 fiú), mindkét szülő-

vel találkozott Az első találkozásról mind az 5 fő hasonló módon mesélt. „Elsőnek a lakásukba találkoztunk. A környezet, jaj. Elég durva volt a környezet. Gettó, gettó. Gettó helyen laktak, és annak megfelelő környezetben laktak. Nem mondhatnám, hogy összkomfortos volt. Az első találkozásakor leültünk beszélgettünk igazából. Arról beszélgettünk mi van velem, mi van velük stb.

„Mi jellemezte ezután a kapcsolatukat velük?” kérdésre szintén egyformán fogalmazott mind az 5 fő. A találkozást követő egy éven belül minimum 2-szer maximum 6-szor találkoztak a szüleikkel. Telefonon havonta tartotta mind az 5 fő a kapcsolatot. Levelezés formájában nem tartotta egy fő sem a kapcsolatot. Csomagot, ajándékot csak az első találkozásakor kapott mind az 5 fő. Az első év után a találkozások száma csökkent majd vége lett mind az 5 fő esetében. 4 fő elmondta, hogy mióta kikerült a „nagybetűs életbe” telefonon nagyon ritkán ő felhívja szüleit, hogy „Mi van velük?”. 1 főnek meghalt az édesanyja az első találkozást követően két hónapon belül.

Mind a 6 fő esetében az intézmény családgondozója kereste fel a családtagokat. Azok a fiatal felnőttek, akik 1-3 éves koruk között kerültek állami gondoskodásba elmondható, hogy szüleikkel a kapcsolatuk szinte egyáltalán nem volt vagy csak időszakos. A pár találkozás alkalmával csak megfigyelhették, hogy hol, milyen körülmények között, hogyan él családjuk távol a várostól. Minderről megdöbbenve meséltek. Megtudtuk az interjú során, hogy tisztálkodásra alkalmas helység nincs és nincs bent WC sem a lakásban. A körülmények nagyon szegényesek, és étel alig jut az asztalra.

Szüleik között rossz viszonyt tapasztaltak meg mivel mind az 5 fő elmondta, hogy mikor otthon voltak akkor is vitatkoztak szüleik.

Jelenleg az a 6 fő, aki már csecsemő korában szakellátásba került városban él. 6 főből 3 lánynak van saját lakása ebből 2 főnek nincs télisítvé a ház így ez a 2 fő albérlésben él. Albérlésben a régi állami gondozott társaikkal élnek együtt mondta el mind az 5 fő. Elmondták tisztálkodásra van lehetőségük és egy nap többször esznek. Mind a 6 fő napi egyszer eszik meleg ételt, amit ő főz.

„Milyen ünnepeket ünnepsz meg?” kérdésre különböző válaszok érkeztek a női és férfi válaszadóktól. 3 lány elmondta, hogy ők a régi állami gondozott társaikkal ünneplik a karácsonyt. Az egyik hölgy részletesen a következőképpen mesélt minderről. „Most a karácsonyt tervezzük, hogy nálam lesz megtartva, ugye baráti körben ünnepeljük a karácsonyt. Mindig összejön a kis társaság, és mindig együtt vagyunk Olyan, hogy egyedül talán nem is volt. Hát reggel elkezdünk főzőcskézni. Ugye egésznap szinte a konyhába vagyunk. Szokásos menü van, töltött káposzta, húsleves, saláta, rántott hal, sütemények. Hasonló úgy, mint bent. Ugye este a szokásos ajándékozás. Megvacsorázunk, beszélgetni szoktunk, kártyázni szoktunk, társasozni szoktunk. Van karácsonyfánk is persze.” 3 férfi a karácsonyt nem minden éven ünnepli meg. „Hogy miért?” kérdésre csak annyit mondtak, hogy hangulatuktól és pénztől függ. Majd kis idő múltán újra beszélni kezdtek a karácsonyról, amikor azt mondta el mind a 3 férfi „Nincs családom.”

A szüleiknek iskolai végzettsége nyolc általános vagy szakmával rendelkezik, gondolja az 5 fő, de valójában nem tudják, hogy mi a szüleik iskolai végzettsége. 5 fő esetében hangzott el „Fogalmam sincs.” mondat. 1-3 éves kor között bekerült fiatal felnőttek legmagasabb iskolai végzettségük 6 főből 6 főnek van szakmája, és 4 főnek van érettségi-je.

4 fő ebből (1 lány és 3 fiú), aki óvodáskorban került a szakellátásba. Ez a 4 fő még az 1997.évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról szóló

törvény megszületése előtt került be állami gondoskodásba. Mind a 4 fő kitért arra is az interjú során, hogy a törvény megszületése után milyen változásokat tapasztaltak meg.

Maga a jogszabály a családjukkal való kapcsolattartásukat nem befolyásolta elmondásuk szerint. 4 fő kapcsolattartása 3 különböző módon alakult. 1 fő nem emlékezett az otthon történt dolgokra, amit 9 alkalommal is megemlíttet. Tőle is megkérdeztük találkoztott-e már valaha a szüleivel, amire a következő válasz született. „Egy nap beállított apám. El akartak vinni hozzájuk, de a nevelők nem engedték. Utána még jöttem egyszer, de én nem voltam otthon, mert Nyíregyházán voltam és abba maradt. Szerettem volna megismerni őket gyerek fejjel, de most nem. Nem tartom velük a kapcsolatot. Tavaly vagy tavalyelőtt felhívott apám, jó lenne, ha lemennék hozzájuk, hát jó majd egyszer, ha úgy látom. Azt tudom, hogy vidéken élnek.” Jelenleg ez a férfi albérletben él volt állami gondozott társával együtt.

„Mi jellemzi a viszonyod, akikkel együtt laksz?” kérdésre azt mondta, hogy „Jó.” bővebben annyit mondott, hogy „Jól megvagyunk. Nincs köztünk feszítő. Együtt nőtünk fel. Ismerem gyerekkorom óta.”

Szülei iskolai végzettségéről nem tud semmit a férfi, de véleménye szerint „Szüleimnek szerintem csak nyolc általánosa van.” A férfi legmagasabb iskolai végzettsége érettségi és ő az a személy, aki elkezdte főiskolai tanulmányait, de abba hagyta mivel pénz hiányában nem tudta folytatni, de tervei között szerepel.

Étkezési szokásairól elmondható, hogy napi háromszor étkezik, és ebből egyszer kerül meleg étel az asztalra. Ünnepekkel kapcsolatban azt mesélte, hogy régen a gyermek otthonban megünnepelték, de ő nem minden éven ünnepli „mert nincs kívül, nincs család”.

1 fő férfi, aki óvodáskorban került állami gondoskodásba ő kisiskoláskor vége fele haza került 2 évre majd serdülőkorban visszakérte magát a szakellátásba. „Voltam otthon fiatal koromban 4 éves koromra nem emlékszem. Mikor megint otthon voltam arra már emlékszem. Az nem volt jó. Rosszul teltek akkor a napjaim. Kaptam mindenért. Mikor újra haza kerültem 11 éves voltam. Bátyám haza akart menni, haza szeretet volna menni, de abban az időben úgy volt a gyámügy, hogy testvéreket nem szakítanak el, magyarul nagyon sok beleszólásom nem volt, úgy hogy engem is vittek haza. Hát a feltételek megváltoztak. Anyukám haza költözött nagymamámékhoz Meg volt a ház. Elvileg élhető lett volna a körülmény, csak a nevelés... Az egész családdal együtt éltem. Nagymamámék, nagybátyámék, nagybátyám családja, nekik is voltak gyerekeik. 3 gyerekük volt. Hát hivatalosan akkor négyen voltunk testvérek, de csak hármanan laktunk otthon. Mi családunk, nagybátyám családja, nagymamámék, úgy ennyi. Hát, amikor akartunk lefűrödhettünk. Nem volt fürdő szobánk. Kútra kellett menni meg kellett melegíteni a vizet. Úgyhogy így nem voltunk behatárolva. Nem szabályoztak minket.” Az ő esetében könnyen elemezhetővé válik, hogy milyen egyezés vagy épp különbség van a szülei és az ő élete között. Édesapjáról nem tud semmit, mivel szülei 4 éves korában elváltak.

A fiatal férfi jelenleg boldog párkapcsolatban él volt állami gondozott társával együtt. Közösén vásároltak egy bérházi lakást, ahol tisztálkodásra van lehetőségük. Étkezési szokása rendszertelen. Családjában is rendszertelenül étkezett mivel „nem volt mit enni”. Elmesélte ha „Segély volt akkor volt pénz, volt mit enni. Hónap végén már nem jutott kajára.” Elmondta, most van mit enni és „Megéhezem akkor eszem, ha éjszaka 11 kor, akkor éjszaka 11 kor.” Két éve csak alkalmi munkából tartja fent magát, még

édesanyja nem dolgozott. A férfi és párja a hölgy fizetéséből tudnak megélni. Elmesélte, hogyan ünnepelték otthon a karácsonyt. „Karácsony nem nagyon volt. Fenyőgally volt nagyzömével. Mikor volt pénz arra raktunk szaloncukrot is, mikor nem, akkor nem. Nagyzömével nem ünnepeltünk.” Az elkövetkezendő karácsonykor fát vesznek a párjával, ajándékot, viszont nem, mert spórolnak. Különleges ételt se főznek, itt gondolunk a töltött káposztára, halászlére vagy a bejglire, mert „ha megkívánom előtte való héten akkor, akkor főzzük meg”.

Végül 2 fő aki 1 fiú és 1 lány, ők egy testvérpár akik óvodáskorukban kerültek be a gyermekotthonba. A mintát képző 17 főből az ő kapcsolattartásuk az édesapjukkal kiemelkedik a többi közül. Bekerülésük után édesanyjuk látogatta őket, de a gyámság alatt álló édesapjuk „nem mondott le „a gyerekeiről. Az apa „minden hétvégén” látogatta a gyermekeit. A fiatal felnőtt férfi elmesélte, hogy „Father mindig hozott cukrot, csokit, gyümölcsöt.”. Az apa folyamatosan érdeklődött „hogyan vagyunk?”, „hogyan megy a sulid?”. A testvérpár női tagja elmondta, hogy folyamatosan írt levelet az apjuk, amire mindig ő válaszolt, illetve hetente vagy kéthetente felhívta őket telefonon. A férfi válaszádtól megtudtuk, hogy születésnapra, Mikulásra, Karácsonyra mindig kaptak ajándékot. Míg az apa a szülei gyámsága alatt állt, addig a gyerekei a nyári szünetet otthon tölthették. A testvérpár női tagja „patronáló családhoz mentem Hollandiába” és ott ment férjhez. „Jelenleg férjemmel, kislányommal, és a kutyámmal lakom.” mondta a hölgy. Bércsámfejtőként dolgozik jelenleg. Megtudtuk tőle, hogy édesapjával havonta egyszer minimum telefonon beszél, illetve nyáron hazalátogat Magyarországra, amikor 1 hetet édesapjával töltenek el. A testvérpár férfi tagja Hollandiában talált magának munkát, de itthon van saját lakása is. Ő az édesapjával sűrűbben telefonál illetve nyáron 1 hetet, télen pedig 2 hetet is itthon tölt az apukájával. Mindkét fő naponta többször étkezik és napi egyszer meleg ételt is. Ők a karácsonyt megünneplik. A hölgy Hollandiában a családjával a férfi pedig itthon az édesapjával. Nyáron nyaral a testvérpár mindkét tagja, gyerekkorukba is „father vitt minket strandra”. Az apa és fia is cigizik derült ki mikor érdeklődtem van-e különleges szokásuk. Iskolai végzettségük tekintetében az apának egy szakmája van, fiának szintén egy szakmája van még lányának egy szakmája és egy érettségije van. Az óvodáskorban bekerült gyerekek, hogy milyen módon követik, a családok mintáit attól függ milyen volt a kapcsolattartás minősége.

Kisiskoláskorban 3 fő (2 nő és 1 férfi) került szakellátásba. Szakirodalomban azt olvashatjuk, hogy ezekben az években már tudtában vannak a gyerekek a helyzetükkkel, ami körbeveszi őket. Az interjú során adott válaszok alátámasztják ezt a gondolatot.

„Juj, voltam otthon, bár ne mentem volna. Kaptunk egy kimenőt. Volt egy papír, amire ráírták, mikor visznek el minket, és mikor hoznak. Haza mentünk. Eleinte tök jó volt. Először még igényeltük, de mikor szembesültünk. Hallod, kis házba élt a nagynénjem, anya, apa, nagybátyám. Hát akkor szembesültem azzal, hogy egy idő után nem volt mit enni. Cigány nagynénjem csinálja a vakarót. Én meg néztem már akkor, mi ez. Néztem nagynénjem viszi anyámat. Nem tudtam hova mentek, mentek kukázni. Nénjem tanította anyámat kukázni. Ez 13-14 éves koromba volt, mikor egyszer mentem hozzájuk. Kukáztak a húgomnak Mc Donald-s menüt, és azt adták neki. Akkor azt mondtam kész, én vissza akarok menni. Én többet nem jövök haza. Én többet nem is voltam otthon. Kézzel-lábbal vártam, hogy leteljen az idő és vigyenek haza (gyermekotthonba). Addig örüljenek, még itt vagyok. Többet nem jövök.” Mind a 3 fő arról szá-

molt be, hogy a víz nem volt bevezetve a házukba illetve a WC az udvaron volt. Jelenleg mind a 3 fő albérlésben él régi állami gondozott társaival együtt.

„Jó a viszonyunk.” kifejezést 5-ször említette 3 fő. Otthon nem volt pénz karácsonykor „Éhezünk.” hangzik el 11-szer a 3 fő esetében. Mind a 3 fő az önálló életben megünnepeli a karácsonyt, a lakótársaikkal, akikkel együtt tartják meg az ünnepet.

A 2 fő szüleinek az iskolai végzettsége nyolc általános és 1 fő estében a szüleinek szakmája van. Az ő iskolai végzettségük sokkal magasabb, mint a szüleié. 1 fő nő válaszadónak, akinek, a szüleinek nyolc általános iskolai végzettsége van, addig neki szakája. 1 főnek felsőfokú szakképzettsége van, illetve négy szakmája, és 1 fő férfinak egy szakmája és érettségije van.

Étkezési szokásaik nem kiegyensúlyozottak. Otthon „éhezünk”, jelenleg van pénzük ételre csak „össze-vissza eszek”.

A szüleik viszonyáról kérdeztük a fiatal felnőtteket és mind a 3 esetben az édesapa alkoholista volt. Anyjuk „nem merte otthagyni” édesapjukat. „Folyton kiabáltak, veszekedtek.” 3 fő esetében hét alkalommal hangzott ez el. A megkérdezett 3 fő közül 1 nő jelenleg boldog párkapcsolatban él, de elmondta, hogy eddig „a párkapcsolataim nem voltak zökkenőmentesek”. 2 főnek pedig nincs párkapcsolata. Arra a kérdésre, hogy „mi okoz nehézséget az életben” mindkét fő megemlítette, hogy „nincs barátnőm” „Már nem vagyunk együtt, nincs pasim”.

Az állami gondoskodás ideje alatt szüleiktől nem kaptak levelet, csomagot csak egyszer vagy kétszer, még a „bekerüléskor”. 1 fő lány elmesélte, hogy próbált volna levelezés formájában kapcsolatot tartani. „Én írtam vagy egyszer kétszer, de nem válaszoltak vissza. Borítékot is küldtem, bélyeget is küldtem, papírt küldtem. Lehet tollat is kellett volna. Várjál, hazudok. Egyszer visszaírt, egyetlen egyszer. Akkor is hosszú levelet írtam. Egyetlen egyszer tényleg visszaírt. Ugyan abba a borítékba, amit elküldtünk, benne kis papírral. Csak annyi volt, ha apámról tudok, valamikor szóljak neki, hogy személyigazolványt meg ilyeneket szerezze meg, meg menjen dolgozni. Hát mi közöm volt hozzá. Rólam semmit nem kérdezett, hogy mi van velem, mi van az iskolával, tanulsz, vagy mi van az öcséiddel.” 1 fő férfi járt haza szülőfalujába a nagynénjéhez a nyári szünetben. Telefonon mind a hárman tartják a szüleikkel a kapcsolatot, ami mind a 3 esetben azt jelenti, hogy évente 1-szer felhívják őket. A kisiskoláskorban bekerült 3 fő esetében elmondható, hogy a kapcsolattartás a bekerüléskor volt, később ez elmaradt. Ők próbáltak kapcsolatot tartani a szüleikkel, de haza nem szerettek volna menni. Az otthon töltött évek befolyásolóan hatnak jelenlegi életükre.

Serdülőkorban 4 fő került gyermekotthonba. Ők már az 1997.évi XXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról szóló törvényt követően kerültek gondozásba. A 4 főből minden válaszadó nő. 2 fő esetén az állami gondoskodásba való bekerülést megelőzte családgondozás. A 2 fő fiatal felnőtt arról az időszakról, amikor családgondozó lépet az életükbe elmondta, hogy „Hozzánk jártak a gyerekjólétitől. Jártak ki. Ruhákat kaptunk meg ilyeneket. Különösebben nagy hatása nem volt. Megnézték, hogy vagyunk, meg minden rendben van e, ennyi. Mikor nagyobb lettem velem is beszélgettek, de többnyire amúgy anyámmal. Nem tudom miről beszéltek, mert kimentem a gyerekekhez. Semmi nem változott akkor az életünkön. Nem csak az a nő, hanem a védőnő is próbált változtatni. Ne legyünk ennyien, amibe igaza volt. Hát túl sokan voltunk testvérek. Az anyagiak nem voltak nagyon fényesek. Apám ivott.” A másik 2 fő egy testvérpár, akiktől megtudtuk, hogy az apa alkoholista volt és az édesanyjuk elhagyta az

apukájukat. Ők pedig ott maradtak a férfivel és azóta nem is hallottak anyukájukról. A két lánynak van egy harmadik lány testvérük, aki jelzett a gyermekjóléti szolgálat felé és a jelzésre azonnal kiemelték a gyerekeket a családból.

Az ő házukba be volt vezetve a víz és a szennyvízelvezető, de mivel nem fizették a számlákat így elzárták a vizet és kikötötték az áramot. Az egyik lány viccesen megjegyezte „Komfortos lakásban laktunk.” A mási 2 fő esetében nem volt víz a lakásban, Mind a 4 fő a kútra járt vízért, ha fürdeni szerettek volna. „Heti kétszer vagy lehet háromszor fürödtünk.” mesélte a 4 fő válaszadó. Jelenleg 3 fő albérletben él és 1 fő él párjával, aki szintén állami gondozott volt.

Az édesapjuk és édesanyjuk között rossz volt a viszony mind a 4 esetben. 4 főből 1 él boldog párkapcsolatban 2 főnek nincs „párja” és 1 fő „se veled, se nélküled” kapcsolatban van. Mind a 4 fő esetében az apák legmagasabb iskolai végzettsége egy szakma. A testvérpár az édesanyjukról nem tud semmit, a 2 fő esetében az anyának szakmája és érettségije van. A testvérpár mindkét tagjának szakmája és érettségije van. Az egyik lánynak érettségije, míg a másik fiatal felnőttnek egy szakmája van.

Elmesélték, hogy karácsonykor volt fájuk, de ajándékot nem kaptak illetve édesapjuk mindig részeg volt. Ők karácsonykor állítanak fát, de „ajándékot nem minden évben” vesznek testvéreiknek, lakótársuknak. 1 lány elmesélte, hogy „Előző évben karácsonykor úgy berúgtam, hogy taxival kellett haza hozni. Amúgy, ja Barcikára tűzjátékra indultam.” 4 főből 4 fő mondta 5-ször, hogy születésnapkor fogyasztanak alkoholt.

„Otthon nem volt mit enni.” válaszolja 4 fő az étkezéssel kapcsolatos kérdésre. A mostani étkezési szokásukról elmondható, hogy „napi 3-szor” étkeznek. „Minden nap főzünk szinte.” említi 4 fő.

A szülők közti viszony rossznak minősíthető mert „Folyton kiabáltak, veszekedtek, mert apa ivott.” .

A kapcsolattartásról elmondható, hogy az elején látogatták őket fél évig kétszer - háromszor. A testvérpár elmondta, hogy az édesapjuk nővé operáltatta magát. „Ciki volt.” „Ne égessen.” ezért nem engedték az apjuknak, hogy látogassa őket inkább „elbujtunk” mondta az egyik fiatal felnőtt. A másik fő esetén fél év után a látogatások száma csökkent. 4 főből egy se kapott levelet, csomagot, ajándékot szüleitől. Telefonon csak a testvérpár tartotta ritkán a kapcsolatot az édesapjukkal. A másik 2 fő szülei annyira szegények voltak „nem tudtak telefonálni”. Jelenleg mind a 4 fő tartja telefonon a kapcsolatot a szüleivel, de minden esetben ők keresik szüleiket.

A bekerülés ideje, kapcsolattartás minősége meghatározza valóban, hogy milyen mértékben követi a családi mintát a fiatal felnőtt. Kapcsolattartásról összességben elmondható, hogy mindegy, hogy mikor került a fiatal felnőtt az állami gondoskodásba, mert 15 főnél a látogatás csak időszakos volt. 1-3 éves kor között bekerült gyerekek esetében az első találkozás és utána 2-3 alkalom, óvodáskorban, kisiskoláskorban, serdülőkorban pedig a szakellátásba kerülésük és utána 2-3 alkalommal valósult meg a kapcsolattartás. Egy testvérpár esetében pozitívan kiemelkedő a kapcsolattartás, mivel az édesapjuk hetente látogatta őket és csomagot, ajándékot mindig vitt a gyerekeknek. Folyamatosan tartották a kapcsolatot telefonon és levelezés formájában. A testvérpár jelenleg is találkozik édesapjukkal. 15 főből 10 fő tartja telefonon a kapcsolatot a szüleivel. 2 fő nem tartja a kapcsolatot, de tudja „mi van velük”, 2 fő pedig egyáltalán nem tartja a kapcsolatot. A kapcsolattartás minősége következtében kevésbé sajátítja el a családi mintát. 1-3 éves kor között kerültek állami gondoskodásba náluk nem volt olyan családi

minta, amit átvegyenek. Óvodáskorban bekerültek esetén 1 fő nem követi a családi mintát, 1 fő átvette egy részét, mivel néhány évre haza került, 2 fő, aki a testvérpár, a kapcsolattartás intenzitása miatt több a családi mintát tud követni. Kisiskoláskorban már látják és felfogják, hogy mi történt a családjukban. Serdülőkorban bekerült tisztában vannak a családjuk helyzetével. Minél később kerültek állami gondoskodásba, annál többször említették, hogy „Én másképp akarom csinálni, mint a szüleim. Én nem leszek olyan.”

12.Összegzés

Kutatásomban azt vizsgáltam, hogy az állami gondoskodásból kikerült fiatalok hogyan tudnak megküzdeni az önálló élet kihívásaival, és a kapcsolattartás minőségének függvényében, mennyiben követik a szüleik mintáit.

A szakirodalmi áttekintés során bemutattuk, hogy a családi életciklusokkal járó változásokhoz való alkalmazkodás kihívást jelent a családok számára. A mintába bekerült fiatalok közül hat fő 1-3 éves kora körül került ki a családjából, vagyis a kisgyerekes család ciklusából, ahol a szülőknek az új szerepüket, a szülő szerepet kellene megtanulni, és a hozott apa és anya szerepmintát egyeztetni. Négy fő óvodás korban került állami gondoskodásba, vagyis amikor az óvoda és a család eltérő érték- és norma rendszere ütközik össze. Négy fő pedig a serdülőkorban, amikor a fiatal kritikus a környezetével, és a gyermek és szülei között egy új, partneri viszonyt kellene kialakulni. Három főt kisiskoláskorban emeltek ki a családból, amikor a társadalmi elvárásokat erősen közvetítő iskola a családtól együttműködést vár, a család viszont nem biztos, hogy képes erre, és nem biztos, hogy érti az iskola elvárásait. A diszfunkcionálisan működő családok nem tudták megugrani a változással járó feladatokat.

A szakirodalmi áttekintésből az is kiderült, hogy a gyermekeknek fejlődési feladataikat kell teljesíteni az adott szenzitív időszakokban. A mintába bekerült fiatalok közül hat főnek a biztonság kielégítése sérült, ami kötődési zavarokhoz vezet, a többi fiatal is önbecsülésében, a környezete felé való nyitottságában sérült.

A szülői nevelői attitűd hatásai is bemutatásra kerültek az irodalmi áttekintésben. A szülők nevelői attitűdjéről nem derült ki sok információ, de annyit tudhatunk, hogy több fiatalnak alkoholista szülei voltak, illetve mély anyagi, egzisztenciális, megélhetési gondokkal küzdöttek. A gyerekek nevelésére nem maradhatott sok energia, türelem, vagy éppen szándék. A szülőkkel való viszonya a mintába bekerült fiataloknak ambivalens lehetett. Ez látszik az elmondottakból is. Nem akarnak úgy élni, mint a szüleik, de a kapcsolattartás számukra fontosabb, ők kezdeményezik – ha nem is túl sikeresen.

Az elméleti áttekintés után a kutatásunkat mutattuk be.

Az első hipotézis kapcsán az implicit elvárásokat vizsgáltuk, vagyis azokat, amelyeket a nevelők attitűdjéből, reakcióiból a fiatalok elvárásként értelmeztek önmaguk számára. Ilyen implicit elvárásként határoztuk meg az interjúk alapján a nyitottságot, tiszteletet, alkalmazkodást, a célokért való küzdést. Ezek az elvárások olyan követelményt állítanak a fiatalok elé, amelynek teljesítésében éppen az élettörténetük eseményei állítanak akadályt. Abban kellene támogatni a gyermekeket szociális, pedagógiai, pszichológiai módszerekkel, hogy képesek legyenek nyitni mások felé, képesek legyenek olyan szociális érzékenységre, empátiára, ami a környezetükhöz való alkalmazkodást segítheti, és tisztelni kellene őket, hogy ők is képesek legyenek erre másokkal szemben. Józsa

Viktor megfogalmazza, hogy a nevelőknek az állami gondoskodásban élő gyermekek szükségleteire, igényeire és érdekeire kellene reflektálnia, de helyette ők állítják fel a gyerekekkel szemben a szükségleteiket, igényeiket és érdekeiket.

A mintába került fiatalok önálló életében ezekhez, az implicit elvárásokhoz kapcsolódó életfeladatok okoznak nehézségek. A nehézségek közé tartozik a párkapcsolat, (ide kapcsolható a kötődés, tisztelet, alkalmazkodás), munkahelyi beilleszkedési gondok, és lakás problémák.

Az első hipotézishez tartozik az explicit elvárások vizsgálata. Az explicit elvárások a jogszabályban, szakmai programban megfogalmazott és a nevelők által elvárt követelmények. Ide tartozik a főzés, takarítás, takarékoskodás, tanulás. Az interjúkból kiderült, hogy a fiataloknak nem okoz gondot az önálló életükben a főzés, a kevés fizetés beosztása sem, és mindegyik fiatal magasabb iskolai végzett szerzett, mint a szüleik, és amilyen esélyük a családban lett volna.

A második hipotézisünk szerint a bekerülés ideje és a kapcsolattartás minősége meghatározza, hogy a fiatal milyen mértékben követi a családjának mintáit.

Kapcsolattartás minőségéről összességben elmondható, hogy az független attól, hogy mikor került a fiatal az állami gondoskodásba. Mind a 15 fő esetében a látogatás időszaka volt. 1-3 éves kor között bekerült gyerekek esetében az első találkozás és utána 2-3 alkalom, óvodáskorban, kisiskoláskorban, serdülőkorban pedig a szakellátásba kerülés-kor és utána 2-3 alkalommal valósult meg a kapcsolattartás. Egy testvérpár esetében pozitívan kiemelkedő a kapcsolattartás, mivel az édesapjuk hetente látogatta őket és csomagot, ajándékot vitt a gyerekeknek. Folyamatosan tartották a kapcsolatot telefonon és levelezés formájában. A testvérpár jelenleg is találkozik édesapjukkal.

Ha a sikeres kapcsolattartás ismérve, hogy erősíti a gyermek identitását, segít megérteni a szülők viselkedését, és erősíti a családi kapcsolatokat, akkor egyik gyermek esetében sem teljesült ez a minősége a kapcsolattartásnak. A testvérpár esetében az apa kitartó igyekezete erősítette a családi kötődést, ami meg is maradt országhatárokon keresztül is. Azonban a gyermekotthon és szakellátás szakemberei nem segítették a sikeres kapcsolattartást a fiatalok elmondása alapján. A sok szegénnyel, büntudattal, dühvel terhelt szülő-gyerek viszony rendezéséhez, a kiemelés körülményeinek megértéséhez, a fiatalok elmondása alapján, nem kaptak segítséget. Csak a találkozás lehetősége jutott nekik, és az események feldolgozásának hiányában, megmaradt továbbra is az ambivalens kötődés. 15 főből 10 fő tartja telefonon a kapcsolatot a szüleivel. 2 fő nem tartja a kapcsolatot, de tudja „mi van velük” 2 fő pedig egyáltalán nem tartja a kapcsolatot.

A kapcsolattartás minősége következtében inkább elutasítják azokat a körülményeket, amelyeket a szüleiknél láttak. Minél később kerültek állami gondoskodásba, annál többször említették, hogy „Én másképp akarom csinálni, mint a szüleim. Én nem leszek olyan.” Azonban arra nem kaptak mintát, hogy hogyan lehet sikeres a párkapcsolat és a családi élet. Így esetleges, hogy valóban képesek lesznek-e másképp megvalósítani az életüket, mint a szüleik.

Összességében a második hipotézisnél elmondható, hogy a bekerülés ideje meghatározó a családi minta átvétele szempontjából. Ezt tudattalanul átvesszük a szocializáció során. A kapcsolattartás hatása nem derül ki az interjú alanyok elmondásából. Abból inkább a kapcsolat feldolgozatlanságának következményei látszanak.

A kutatás eredményeként elmondható, hogy a törvényben meghatározott feladatát teljesíti a gyermekotthon, és ezek segítenek a fiataloknak az önálló életük vezetésében.

Azonban a jog nyelvén nem megfogalmazható feladatokra, vagyis a gyerekek szükségleteire nem érzékeny a rendszer. Így azokat a szükségleteket, amelyeket a család nem tudott kielégíteni – ami a kiemelés oka – azt a gyermekotthon sem elégíti ki. A diszfunkcionális családban szerzett sérüléseket, tapasztalatokat nem írja felül a gyermekvédelmi rendszer sem.

A kapcsolattartás abban jelenthetne segítséget a gyermeknek, és családjának, hogy a kapcsolat erősödjön, a közös felelősségvállalással a szülői szerepek erősödjenek, és a családtagok közötti viszonyok rendeződjenek. Ehhez nem elég a találkozás lehetőségének biztosítása. A szociális szakma módszereivel és/vagy pszichológiai módszerekkel szükséges támogatni a kapcsolattartást. Egy folyamaton kell végig kísérni a szülőket és a gyermeket, amíg megértik mi történt, érzelmileg képessé válnak ennek feldolgozására, majd rátalálnak saját szerepeikre, és végül képesek lesznek családként funkcionálni.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf** (2006): Bevezetés a szociológiába
Budapest Osiris Kiadó
- Atkinson- Hildgard- Smith- Nolen** (2005): Pszichológia
Budapest Osiris Kiadó
- Bagdi Emőke** (1995): Családi szocializáció és személyiségzavarok
Budapest Nemzeti Tankönyvkiadó
- Bagdi Emőke** (2004): Családi szocializáció és személyiségzavarok
Budapest Nemzeti Tankönyvkiadó
- Balogh Éva** (2004): Fejlődéslélektan
Debrecen Didakt
- Berg, Insoo Kim** (1995): Konzultáció sokproblémás családokkal
Budapest Animula Kiadó
- Bodonyi Edit- Busi Etelka- Hegedűs Judit- Magyar Erzsébet- Vizely Ágnes** (2006):
Család, gyerek, társadalom
Forrás: <http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf>
- Domszky András** (2004): Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálathoz
Budapest Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet
- Domszky András** (2009): A konstruktív nevelés gyermekotthoni modellje
In.: Kapocs VIII. évf. 1. szám
- Dr. Biró Sándor –Dr. Komlósi Piroska** (2001): Családterápia olvasókönyv
Budapest Animula Kiadó
- Dr. Filó E.- Dr. Katonáné Dr. Pehr E.** (2006): Gyermeki jogok, gyermekvédelem
Budapest HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó
- FIKSZ** (1998): Könyv a nevelőszülőknek
Budapest Család, Gyermek, Ifjúság Egylet
- Gill Gorell Barnes** (1991): Család, terápia és gondozás
Budapest Animula Kiadó
- Herczog Mária** (2003): Gyermekvédelmi kézikönyv
Budapest KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó
- Herczog Mária** (2005): Gyermekvédelmi kézikönyv (új kiadás)
Budapest KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó

- Józsa Viktor:** Mit tegyünk és mit ne tegyünk a gyermekek védelmében
 Forrás: szocpd_szochalo-mit_tegyunk.pdf 2012.12.19.
- Kopp Mária** (2005): Orvosi Pszichológia
 In.: Kopp Mária- Berghammer Rita (szerk.) Orvosi Pszichológia
 Budapest Medicina Könyvkiadó RT.
- Kothencz János- Kothenczné Osváth Viola- Balog Mária- Pál Melinda- Balogh Zsolt** (2009): Rólük...értük...II.
 Szeged Állami Gondoskodásban Élő és Veszélyeztetett Fiatalok Támogatásáért országos közhasznú Alapítvány
- Kósáné Ormai Vera- Járó Katalin- Kalmár Magda** (1982): Fejlődéslélektani vizsgálatok
 Budapest Tankönyvkiadó
- Lázár Imre** (2005): A családfejlődés elmélete
 In.: Kopp Mária- Berghammer Rita (szerk.) Orvosi Pszichológia
 Budapest Medicina Könyvkiadó RT.
- Lázár Imre** (2005): Erik H. Erikson (1902-1992) pszichoszociális fejlődés modellje
 In.: Kopp Mária- Berghammer Rita (szerk.) Orvosi Pszichológia
 Budapest Medicina Könyvkiadó RT.
- Lázár Imre** (2005): Fejlődéslélektan
 In.: Kopp Mária- Berghammer Rita (szerk.) Orvosi Pszichológia
 Budapest Medicina Könyvkiadó RT.
- Szőllősi Gábor** (2001/4): A gyermekjóléti szolgáltatás előzményei, közpolitikai kapcsolatai és funkciói
 In.: Család, Gyermek, Ifjúság 2001/4
- Szőllősi Gábor** (2003/2): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció
 In.: Esély 2003/2
1997. évi Törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásáról
 Forrás: net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV 2012.11.27.
 hu.wikipedia.org/wiki/Csoport_(pszichológia) 2012.12.18.
- Nalini Singh** <http://www.citatum.hu/kategoria/Csalad> 2012.12.13.
- Roy és Ádám** <http://www.citatum.hu/kategoria/Otthon/3> 2012.12.13.

INTERJÚ kérdések

I: Bevezető kérdések

Keresztneved:

Hogy telt a napod?

Ha visszatekintesz gyerekkorodra, akkor, hogyan teltek a napjaid?

Gondolkodtál-e régen, hogy hogyan fog telni a napod, ha kikerülsz? Úgy telnek –e napjaid?

II. Tapasztalatok, napi rutin, és olyan tevékenységek megismerése, amelyben segítséget kaptak a fiatalok a gyermekotthonban

Hány évesen kerültél állami gondoskodásba?

Hogyan emlékszel vissza az itt eltöltött évekre?

Az intézményi nevelés mellett szereztél-e tapasztalatot a nevelőszülői ellátásról? / Ha IGEN:

Milyen volt tapasztalatod?/

Ha ki kellene, emelni 4 legfontosabb tapasztalatot az állami gondoskodás ideje alatt mi lenne az?

Mit gondolsz arról, hogy az állami gondoskodás alatt mennyire sikerült felkészülni az életre?

Ezekre a kihívásokra való felkészülésedet miben segítette és miben nehezítette az intézményi ellátás?

Tanulmányaidhoz kaptál-e bármilyen segítséget az intézményen belül? / Ha IGEN: Ktől kaptál segítséget? Milyen segítséget?

Ahhoz, hogy a munka világába megállj a helyed kaptál-e segítséget az intézményben? / Ha IGEN: Ktől? Milyet?

Családalapítással, családdal kapcsolatos felfogásról kaptál-e segítséget valakitől?

Szerinted befolyásolta-e életed alakulását, hogy intézetben nevelkedtél? Hogyan?

Ha rajtad múlna, változtatnál gyermekotthonos nevelésen? / Ha IGEN: Mit?/

III. Kapcsolat a szülőkkel

Hogy teltek otthon a napjaid?

Hol éltél?

Kivel laktál együtt?

Szüleid iskolai végzettsége?

Mi volt a szüleid foglalkozása?

Kérlek, meséld az étkezési szokásaitokról!

Milyen lehetőség volt a tisztálkodásra?

Volt a családnak különleges szokása? Ha igen mi?

Milyen ünnepeket ünnepeltetek meg otthon és hogyan?

Milyen volt a szüleid viszonya?

Kérlek, gondold végig, hogyan neveltek a szüleid!

Hogyan emlékszel vissza arra az időszakra, amikor családgondozó lépett az életetekbe?

Hogy emlékszel vissza a bekerülés pillanataira? (GYIVI)

Hogy emlékszel vissza a gyermekotthonba kerülés pillanataira?

III/1. Kapcsolat a szülőkkel, azoknak a fiataloknak esetében, akik 3 éves koruk előtt kerültek állami gondoskodásba, vagyis nem emlékezhetnek a bekerülés előtti időkre

Mit éreztél, mikor más gyerekeket látogattak a szülei?

Szeretted volna a szüleidet felkeresni?

Találkoztál-e a szüleiddel valaha?

Ki segített felkeresni őket?

Mi történt az első találkozás alkalmával?

Mit éreztél az első találkozáskor?

Mi jellemezte ezután a kapcsolatodat a szüleiddel?

Milyen gyakran találkoztál a szüleiddel otthon?

Hol éltek a szüleid?

Milyen volt otthon a családod étkezési szokása mikor otthon voltál?

Milyen lehetőség volt a tisztálkodásra?

Mit tapasztaltál milyen volt a szüeid között a viszony?

Milyen volt a szüleiddel a viszonyod?

IV. Kapcsolattartás a szülőkkel

Milyen gyakran látogattak a szüleid?

Mi jellemezte a kapcsolattartást? Mi történt? Mit vittek?

Milyen gyakran találkoztál a szüleiddel otthon?

Tartottatok-e a kapcsolatot levelezés formájában? Milyen gyakran?

Tartottatok-e a kapcsolatot telefonon? Milyen gyakran?

Kaptál tőlük ajándékot, csomagot? Milyen gyakran?

Milyen gyakran találkozol most a szüleiddel?

Mi jellemzi a kapcsolattartást?

V. Önálló élet a gyermekvédelmi rendszerből való kikerülés után

Hány éves voltál mikor kikerültél?

Hogyan emlékszel vissza erre az időszakra?
Mi segített a legtöbbet?
Ki segített a legtöbbet? Kihez fordulhattál?
Mindennapi életed tervezése során kikre számíthatsz, ha hirtelen segítséget kell kérned?
Ha visszatekintesz, eddigi életedre milyen főbb fordulópontokat tudnál megemlíteni?
Kérlek, gondold végig, hogy az önálló életben milyen kihívásokkal találkozol szembe magad?
Hogyan vélekedsz olyan helyzetekről, amelyek próbára tesznek?
Hol élsz jelenleg?
Kivel laksz együtt?
Mi jellemzi a viszonyod azokkal, akikkel együtt laksz?
Mi a legmagasabb iskolai végzettséged?
Mi a foglalkozásod?
Van különleges szokásod?
Kérlek, mesélj az étkezési szokásaidról!
Milyen lehetőséged van a tisztálkodásra?
Milyen ünnepeket ünnepelsz meg most és hogyan?